

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA ZOOTEHNIKO

Janko DEBELJAK

**TEHNOLOŠKI IN EKONOMSKI REZULTATI
KMETOVANJA V OBDOBJU 2004 DO 2008
V NASELJU MALI LOG**

DIPLOMSKO DELO

Visokošolski strokovni študij

Ljubljana, 2010

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA ZOOTEHNIKO

Janko DEBELJAK

**TEHNOLOŠKI IN EKONOMSKI REZULTATI KMETOVANJA
V OBDOBJU 2004 DO 2008 V NASELJU MALI LOG**

DIPLOMSKO DELO
Visokošolski strokovni študij

**TECHNOLOGICAL AND ECONOMIC RESULTS OF FARMING IN
THE PERIOD 2004 TO 2008 IN THE SETTLEMENT OF MALI LOG**

GRADUATION THESIS
Higher professional studies

Ljubljana, 2010

Diplomsko delo je zaključek Visokošolskega strokovnega študija kmetijstvo - zootehnika. Opravljeno je bilo na Oddelku za zootehniko, na Katedri za agrarno ekonomiko, politiko in pravo. Podatki za izdelavo naloge so bili pridobljeni iz popisa kmetij v naselju Mali Log.

Komisija za dodiplomski študij Oddelka za zootehniko je za mentorja diplomskega dela imenovala prof. dr. Stanka Kavčiča.

Recenzent: viš. pred. mag. Marko ČEPON

Komisija za oceno in zagovor:

Predsednik: doc. dr. Silvester ŽGUR

Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko

Član: prof. dr. Stanko KAVČIČ

Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko

Član: viš. pred. mag. Marko ČEPON

Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko

Datum zagovora:

Naloga je rezultat lastnega raziskovalnega dela. Podpisani se strinjam z objavo svoje naloge v polnem tekstu na spletni strani Digitalne knjižnice Biotehniške fakultete. Izjavljam, da je naloga, ki sem jo oddal v elektronski obliki, identična tiskani verziji.

Janko Debeljak

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

- ŠD Vs
DK UDK 631(043.2)=163.6
KG kmetijstvo/ekonomika/kmetije/Slovenija
KK AGRIS E10
AV DEBELJAK, Janko
SA KAVČIČ, Stanko (mentor)
KZ SI-1230 Domžale, Groblje 3
ZA Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko
LI 2010
IN TEHNOLOŠKI IN EKONOMSKI REZULTATI KMETOVANJA V OBDOBJU
2004 DO 2008 V NASELJU MALI LOG
TD Diplomsko delo (visokošolski strokovni študij)
OP VIII, 73 str., 32 pregl., 21 vir.
IJ sl
JI sl/en
- AI V diplomski nalogi smo želeli prikazati zatečeno stanje kmetijstva na marginalnem kmetijskem območju južnega dela Slovenije ter oceniti možnosti ohranjanja in razvoja te panoge v prihodnosti. Kot primer obravnavanega območja smo obdelali tehnološke in ekonomske rezultate kmetovanja v naselju Mali Log v obdobju od 2004 do 2008. Za boljšo predstavo o sodobnih trendih v kmetijstvu smo v nalogo vključili tudi opis kmetijstva v sedmih evropskih in treh neevropskih državah. Predstavitvi zgodovinskega razvoja in geografskih podatkov v občini Loški Potok sledi natančnejši popis vseh kmetijskih in gozdarskih resursov v naselju Mali Log in dejansko ugotovljenih prihodkov in stroškov vseh kmetij v naselju. V nalogi je ugotovljeno, da ima gozdarstvo pomembno vlogo in je dohodkovno bolj zanimivo od kmetijstva, saj ne zahteva večjih investicijskih vlaganj. Pri skupni obravnavi kmetijske in gozdarske dejavnosti vrednost kmetijske proizvodnje prinese 29 %, gozdarska dejavnost 27 % in proračunska plačila 44 % prihodkov. Skupni dohodek za petletno obdobje brez stroškov delovne sile znaša 378.788 € na 28 kmetijskih gospodarstvih. Glede na ugotovljeno stanje kmetijske dejavnosti v tehnološkem in ekonomskem smislu lahko predvidimo, da se kljub relativno visoki proračunski podpori govedoreja kot ključna kmetijska dejavnost na tem območju ne bo ohranila na doseženi ravni. Z 237 ha kmetijskih površin in 211 ha gozda, s katerimi danes gospodarja 28 kmetij, bi ob bolj racionalni in optimalni izrabi kmetijskega in gozdnega prostora lahko predstavljalo polno zaposlitev le za pet delovnih mest, ki bi bila tudi razmeroma dobro plačana.

KEY WORDS DOCUMENTATION

- DN Vs
DK UDC 631(043.2)=163.6
CX agriculture/economics/agricultural households/Slovenia
CC AGRIS E10
AU DEBELJAK, Janko
AA KAVČIČ, Stanko (mentor)
PP SI-1230 Domžale, Groblje 3
PB University of Ljubljana, Biotechnical Faculty, Department of Animal Science
PI 2010
TI TECHNOLOGICAL AND ECONOMIC RESULTS OF FARMING IN THE PERIOD 2004 TO 2008 IN THE SETTLEMENT OF MALI LOG
DT Graduation thesis (Higher professional studies)
NO VIII, 73 p., 32 tab., 21 ref.
LA sl
AL sl/en
- AB In this thesis we wanted to show the present state of farming in a marginal farming area in the southern part of Slovenia and assess the possibility of maintaining and developing this sector in the future. As an example of such an area we processed technological and economic results of farming in the settlement of Mali Log in the period from 2004 to 2008. For a better idea of the modern trends in farming we also included a description of farming in seven European and three non-European countries. A presentation of the historical development and geographical data is followed by a more detailed survey of all the farming and forestry resources in the settlement of Mali Log and the actually recorded revenues and costs for all the farms in the village. Our research shows that forestry plays an important role and is more appealing in terms of income than farming, since it does not require considerable investment. A joint survey of farm and forestry production shows that farm production brings 29%, forestry 27% and budgetary payments 44% of the revenue. The combined total income for five years without the cost of labour amounts to 378,788 € on 28 farms. In view of the established state of farming in the technological and economic terms we can foresee that cattle farming as a major farming activity will not be maintained at the present level, despite a relatively high budgetary support. With 237 hectares of agricultural land and 211 hectares of forest, which are managed by 28 farms, could represent full employment for five relatively well-paid jobs on condition of a more rational and optimal use of agricultural and forest land.

KAZALO VSEBINE

	str.
Ključna dokumentacijska informacija (KDI)	III
Key words documentation (KWD)	IV
Kazalo vsebine	V
Kazalo preglednic	VII
1 UVOD	1
2 PREGLED OBJAV	4
2.1 STANJE KMETIJSTVA V SVETU	4
2.1.1 Brazilija – kmetijska velesila	4
2.1.2 Nova Zelandija - bogata žetev brez državne miloščine	5
2.1.3 Ukrajina – žitnica Evrope	6
2.1.4 Slovaška – največji kupci goveda so Italijani	9
2.1.5 Češka – učinkovito kmetijstvo	10
2.1.6 Danska – zelena umirjena dežela	12
2.1.7 Makedonija – v zgodovinski nemilosti	14
2.1.8 Albanija – nepopisan list	16
2.1.9 Kosovo – najmlajša evropska država	19
2.1.10 Haiti – obubožana dežela	21
2.2 STANJE SLOVENSKEGA KMETIJSTVA	22
2.2.1 Splošne socioekonomske in demografske značilnosti	22
2.2.2 Gospodarska rast	24
2.2.3 Raba tal	24
2.2.4 Kmetijska dejavnost	27
2.2.5 Gozdarstvo	29
3 MATERIAL IN METODE	31
3.1 PREDSTAVITEV OBMOČJA RAZISKAVE	31
3.1.1 Loški Potok v luči franciscejskega katastra od 1801 do 1840	31
3.1.2 Kratka predstavitev občine Loški Potok	36
3.2 KMETIJSTVO V NASELJU MALI LOG	36
3.2.1 Pedologija in založenost tal z rastlinskimi hranili	36

3.2.2	Opis in usmeritev kmetovanja	37
3.2.3	Površina kmetijskih zemljišč, število kmetij in število govedi	38
3.2.4	Tehnologija reje	40
3.2.5	Starostna struktura kmetov	40
3.2.6	Prireja in prodaja živali v obdobju 2004 do 2008	40
3.2.7	Prodaja sena, silaže in uslužnostna paša plemenskih telic	42
3.2.8	Prejeta finančna sredstva s strani Agencije za kmetijske trge in razvoj podeželja (ARSKTRP)	43
3.2.9	Objekti na kmetijah	44
3.2.10	Opremljenost kmetij z mehanizacijo	45
3.2.11	Domača vzreja in nakup telet	48
3.2.12	Ostali stroški na kmetijah	49
3.2.12.1	Stroški porabe elektrike.....	49
3.2.12.2	Stroški porabe vode.....	49
3.2.12.3	Stroški zavarovanja traktorjev, objektov in živali.....	49
3.2.12.4	Stroški veterinarskih storitev.....	50
3.2.12.5	Stroški nakupa krmil.....	50
3.2.12.6	Stroški vzdrževanja traktorjev.....	51
3.2.12.7	Prispevki in davki.....	54
3.2.13	Gozdarstvo	54
4	REZULTATI	57
4.1	VREDNOST OSNOVNIH SREDSTEV ZA OPRAVLJANJE KMETIJSKE DEJAVNOSTI.....	57
4.2	PRIHODKI NA KMETIJAH.....	59
4.3	STROŠKI NA KMETIJAH.....	60
4.4	GOSPODARNOST KMETIJSKE IN GOZDARSKE DEJAVNOSTI.....	63
5	RAZPRAVA IN SKLEPI	65
5.1	RAZPRAVA.....	65
5.2	SKLEPI.....	67
6	POVZETEK	71
7	VIRI	72
	ZAHVALA	

KAZALO PREGLEDNIC

	str.
Preglednica 1: Podatki, ki kažejo razvitost kmetijskega sektorja.....	13
Preglednica 2: Pregled kategorij površin v začetku 19. stoletja v Loškem Potoku.....	31
Preglednica 3: Podobnosti in razlikovanje življenja in dela v 200-letni zgodovini kraja ...	34
Preglednica 4: Število kmetij in kmetijskih površin.....	38
Preglednica 5: Število rejcev in število živali	38
Preglednica 6: Obremenitev ha kmetijskega zemljišča	39
Preglednica 7: Prirast 153 bikov po skupinah oziroma intenzivnosti rasti.....	40
Preglednica 8: Preglednica oddaje živali v obdobju 2004 do 2008.....	41
Preglednica 9: Cenik po kategorijah živali na dan 01.12.2008	41
Preglednica 10: Maksimalna vrednost prodanih živali na kmetijah.....	42
Preglednica 11: Prodaja sena, silaže in storitev paše.....	42
Preglednica 12: Finančni prihodki s strani ARSKTRP	43
Preglednica 13: Razmerje med fizično proizvodnjo in proračunskimi plačili v primeru prodaje mesa v mesarijo – normalni možni prihodki brez dodane vrednosti prodaje na domu	43
Preglednica 14: Razmerje med fizično proizvodnjo in proračunskimi plačili v primeru prodaje mesa na domu – največji možni prihodki.....	44
Preglednica 15: Pregled tipov in vrednosti mehanizacije - cenik proizvajalcev in trgovcev kmetijske mehanizacije (februar 2010)	46
Preglednica 16: Pregled tipov in vrednosti mehanizacije - cenik po katalogu stroškov kmetijske in gozdarske mehanizacije (Dolenšek, 2008)	47
Preglednica 17: Starost in življenjska doba kmetijskih strojev	48
Preglednica 18: Količina in cena krmil	50
Preglednica 19: Letni stroški vzdrževanja traktorjev	51
Preglednica 20: Letni strošek vzdrževanja kmetijske mehanizacije - cenik proizvajalcev in trgovcev kmetijske mehanizacije (februar 2010).....	52
Preglednica 21: Letni strošek vzdrževanja kmetijske mehanizacije - cenik po katalogu stroškov kmetijske in gozdarske mehanizacije (Dolenšek, 2008).....	53

Preglednica 22: Stroški članarine KGZS, plačani davki in storitve kmetijski svetovalni službi	54
Preglednica 23: Posek, spravilo in prodaja lesa v obdobju 2004 do 2008	55
Preglednica 24: Vrednost, amortizacijska doba in letna amortizacija mehanizacije - cenik proizvajalcev in trgovcev kmetijske mehanizacije (februar 2010).....	58
Preglednica 25: Vrednost, amortizacijska doba in letna amortizacija mehanizacije - cenik po katalogu stroškov kmetijske in gozdarske mehanizacije (Dolenšek, 2008)	59
Preglednica 26: Vsi prihodki na kmetijah od kmetijske dejavnosti v obdobju 2004 do 2008	60
Preglednica 27: Vsi prihodki na kmetijah od kmetijske in gozdarske dejavnosti v obdobju 2004 do 2008	60
Preglednica 28: Prikaz vseh stroškov na kmetijah - cenik proizvajalcev in trgovcev kmetijske mehanizacije ter vrednost objektov po gradbeni oceni, to je dvakratnik zavarovalne vrednosti objektov (februar 2010).....	61
Preglednica 29: Prikaz vseh stroškov na kmetijah - cenik po katalogu stroškov kmetijske in gozdarske mehanizacije ter vrednost objektov po podatkih zavarovalne vsote (Dolenšek, 2008).....	62
Preglednica 30: Prikaz vseh prihodkov in odhodkov iz kmetijske dejavnosti - cenik proizvajalcev in trgovcev kmetijske mehanizacije ter vrednost objektov po gradbeni oceni, to je dvakratnik zavarovalne vrednosti objektov (februar 2010).....	63
Preglednica 31: Prikaz vseh prihodkov in odhodkov iz kmetijske dejavnosti - cenik po katalogu stroškov kmetijske in gozdarske mehanizacije ter vrednost objektov po podatkih zavarovalne vsote (Dolenšek, 2008).....	63
Preglednica 32: Prikaz vseh prihodkov in odhodkov iz kmetijske in gozdarske dejavnosti - cenik po katalogu stroškov kmetijske in gozdarske mehanizacije ter vrednost objektov po podatkih zavarovalne vsote (Dolenšek, 2008)	64

1 UVOD

Kmetijstvo kot gospodarska panoga na marginalnih območjih, kjer so težji pogoji, kot so pedološke in klimatske razmere, razdrobljenost posesti ter razgiban relief zemljišč, v zadnjem desetletju izgublja na pomenu. Pomen kmetijstva v teh območjih ima predvsem namen ohranjanja kulturne krajine v smislu vzdrževanja večinoma travnih površin v okolici naselij. Kot gospodarski pomen ohranjanja poseljenosti podeželja v smislu preprečevanja izseljevanja prebivalstva iz podeželja pa ima takšno kmetijstvo le posreden pomen. Ohranjanje poseljenosti je na takšnih območjih odvisno predvsem od možnosti zaposlitve v naselju bivanja ali pa v krajih, ki omogočajo normalno dnevno migracijo delovne sile.

Bistvene spremembe na podeželju so se pričele dogajati pred šestdesetimi leti. Mejniki v kmetovanju so bili v obdobju po drugi svetovni vojni, ko so se začela uporabljati mineralna gnojila in pesticidi. V začetku šestdesetih let prejšnjega stoletja so bile nabavljene prve motorne kosilnice, v začetku sedemdesetih prvi traktorji, v osemdesetih opremljanje s kmetijskimi priključki, po devetdesetem tehnološke novosti v pridelavi kvalitetne krme, v začetku tega stoletja uvajanje finančnih podpor v kmetijstvu in sprejemanje evropske kmetijske politike. Sedaj pa je čas stagnacije in opuščanja kmetovanja ter spogledovanja s prihodnostjo in tehtanja o smiselnosti in zadostni finančni uspešnosti kmetovanja v bodoče. V zgodovini kmetovanja je bila pomembna organiziranost kmetov, tako je bila leta 1888 na področju ribniško-sodraške doline ustanovljena hranilnica. Kmetijska zadruga Ribnica pa je za začetek delovanja zadruge izbrala leto 1909, ko je bila ustanovljena prva živinorejska zadruga v Sodražici.

Po podatkih, ki so bili opaženi šele pred kratkim, je razvidno, da je bilo v Loškem Potoku že 15. maja 1899 ustanovljeno kmetijsko društvo in po takratni zakonodaji registrirano pri zadrugi zvezi. V času od ustanovitve kmetijskega društva do danes je minilo 110 let. V tem času sta se zgodili dve svetovni vojni in ena osamosvojitvena, menjalo se je kar nekaj držav z različnimi politično-ideološkimi sistemi, govorili in pisali so se različni uradni jeziki, spreminjalo se je plačilno sredstvo – denar, ostali pa so ista vera, iste vasi in potomci prejšnjih generacij. Tudi kmetijstvo in zadrugištvo se je razvijalo skozi to

obdobje in se nekoliko prilagajalo spremenljivim sistemom. Po drugi svetovni vojni sta v Loškem Potoku delovali kmetijska zadruga Travnik in kmetijska zadruga Hrib. Leta 1959 sta se obe zadrugi združili v kmetijsko zadrugo Loški Potok. V obdobju po drugi svetovni vojni je bila zadruga pomembna kmetijsko-gospodarska organizacija, saj je skrbela za odkup kmetijskih pridelkov – odkup goveje živine, prašičev in krompirja. Takrat se je sejalo še veliko žita, zato je zadruga opravljala strojne usluge z mlatilnico in mlinom ter košnjo s prvo motorno kosilnico. Ker v tistem obdobju ni bilo zaposlitve, so se ljudje preživljali tudi z nabiranjem gozdnih sadežev, zdravilnih zelišč in polžev, odkup le-teh pa je opravljala zadruga. Zadruga je prebivalce oskrbovala tudi z gradbenim materialom in osnovnimi življenjskimi potrebščinami v trgovini »Konzum«. Pomembna je bila tudi hranilno-kreditna služba, saj drugih bančnih storitev takrat ni bilo. Z zaposlitvijo prebivalcev v industrijskih obratih in v tujini je upadal tudi pomen kmetijstva in združništva na tem območju. Tako se je kmetijska zadruga Loški Potok leta 1974 priključila kmetijski zadrugi Ribnica. Delež kmetijstva v poslovanju zadruge sedaj predstavlja manj kot 20 % realizacije prometa.

V razvitih družbah je bruto domači proizvod iz kmetijstva relativno nizek, takšno stanje je tudi v Sloveniji. To na lokalnem nivoju pove že dejstvo, da ima kmetijska zadruga kot najpomembnejši subjekt v kmetijstvu manj kot 20 % realizacije iz kmetijske dejavnosti. Na območju raziskave v naselju Mali Log ni niti enega poklicno zaposlenega v neposredni kmetijski dejavnosti. Vsa kmetijska dejavnost se opravlja poleg redne zaposlitve, glavno delovno moč v kmetijstvu pa predstavljajo upokojenci. Takšno stanje postavlja kmetijstvo izven konteksta gospodarske dejavnosti. Vendar pa je za nadaljnji razvoj in ohranjanje kmetijstva pomembna tudi ekonomska uspešnost opravljanja kmetijske dejavnosti na posameznih kmetijah. Izkušnje kažejo, da so ljudje, ki so se velik del aktivnega življenja preživljali s kmetovanjem, pripravljani to delo opravljati še naprej ne glede na ekonomsko uspešnost. V veliko primerih je starost, onemoglost ali poslabšanje zdravstvenega stanja starejših na kmetiji tisto merilo, da se na kmetiji nekaj spremeni.

Po sedemindvajsetih letih delovne dobe na kmetijskem področju, vseh lastnih izkušnjah, prebiranju strokovne in druge literature s kmetijskega področja, sem želel v diplomski nalogi predvsem analizirati tehnološke in ekonomske rezultate kmetovanja v obdobju

zadnjih petih let. Za primerjavo stanja kmetijstva v svetu so navedena osebna spoznanja kmetovanja v številnih evropskih državah. Glede na naravne pogoje, organiziranost, tehnološko opremljenost in ekonomsko uspešnost kmetovanja v tem globaliziranem svetu se postavlja vprašanje, kakšno prihodnost ima kmetijstvo, tako v slovenskem kot na lokalnem območju.

Namen naloge je pridobitev, opis ter analiza tehnoloških in ekonomskih podatkov o kmetovanju v naselju Mali Log v petletnem obdobju vključno z letom 2004 in letom 2008. Z pridobljenimi podatki želimo oceniti tehnološko stanje reje govedi s popisom in ovrednotenjem opremljenosti kmetij z mehanizacijo in objekti, ter tudi o kadrovski in starostni strukturi posameznih nosilcev kmetijske dejavnosti. Ob vsem tem so najpomembnejši ekonomski kazalniki kmetovanja, kateri pa so v pretežnem delu odvisni od proračunskih plačil oziroma v praksi pogosto uporabljenem izrazu »kmetijskih subvencij«. V nalogi želimo vključiti tudi stanje gozdarstva kot samostojne gospodarske panoge, neodvisne od kmetijske dejavnosti. Iz analize stanja pa želimo tudi oceniti ali bo takšno stanje primerno za ohranjanje oziroma nadaljnji razvoj kmetijstva v naselju.

2 PREGLED OBJAV

2.1 STANJE KMETIJSTVA V SVETU

2.1.1 Brazilija – kmetijska velesila

Težko najdemo primerljivo državo, v kateri bi se kmetijstvo v zadnjih letih tako hitro razvijalo kot v Braziliji. V zadnjih letih je ta država postala največja svetovna izvoznica sladkorja, etanola, soje in govedine. Le malo pa ji do podobnega položaja manjka pri perutnini in prašičih (Brazilija ..., 2008).

Pri številnih kmetijskih pridelkih se Brazilija odlikuje kot najcenejša pridelovalka, kar ji je omogočilo prodor na svetovni trg kmetijskih pridelkov. Seveda pa se Brazilija ponaša tudi z ogromnimi površinami, namenjenimi kmetijstvu. Že v osnovi je Brazilija vse prej kot majhna država, zaseda namreč peto mesto na svetu. Ogromno površin, primernih za kmetijstvo, pa ima še neizkoriščenih. Sicer pogosto zasledimo obtoževanje Brazilcev zaradi krčenja deževnega pragozda Amazonke, a v resnici večino kmetijskih površin pridobivajo s krčenjem savan, poraslih z redkim drevjem in grmovjem. Na ta način naj bi do leta 2030 pridobili dodatnih 30 milijonov ha njivskih površin. Za lažjo primerjavo to ustreza velikosti petnajstih Slovenij. Premena teh površin v kmetijske je okolju manj škodljiva. Država krčenje savan skrbno nadzoruje (preko satelitov) in obseg krčenj ureja z izdajo koncesij. V Braziliji nekdo, ki se hoče ukvarjati s kmetijstvom, ne potrebuje lastne zemlje niti najete, ampak zaprosi za koncesijo, ki mu omogoča začetek kmetovanja s krčenjem savane na do takrat še kmetijsko neizrabljenih površinah. Da ne bi bilo premočnih posegov v okolje, pa mora tudi na takšni kmetiji del zemljišča pustiti poraščenega s prvotno vegetacijo in ga ne sme kultivirati. Ta del imenujejo »rezervna zemlja« ... (Brazilija ..., 2008).

2.1.2 Nova Zelandija - bogata žetev brez državne miloščine

Novozelandski primer dokazuje, da je v kmetijstvu mogoče uspeti tudi brez državne podpore. Pred petindvajsetimi leti so bili tamkajšnji kmetje med najbolj podprtimi z državnim denarjem na svetu. Občudovanja vredno je, da so se temu najprej uprli sami. Opazili so, da to državo vodi v finančni propad in duši podjetništvo. Kar 80 % sredstev, ki so jih dobili od države, je zaradi rastočih cen transporta, višjih stroškov predelovalne industrije, veterinarske službe in rastočih cen kmetijske opreme končalo v tujih žepih, delo kmetov pa ni bilo veliko vredno. Leta 1985 pa je kar čez noč državna podpora usahnila. Obresti so se skoraj potrojile, zemlja je izgubila ceno. Deželi, ki je tako močno odvisna od kmetijstva, saj je to prispevalo k narodnemu dohodku 14 %, se ni pisalo nič dobrega. Tako so kmetje zavihali rokave in se lotili dela. Dvainštiridesetletni ovčerejec Bill Garland z gorate kmetije blizu Cambridgea na severnem otoku pripoveduje: »Ko je vlada zaprla pipo, smo se znašli sami.« Zato se je Garland povezal s sosedi, skupaj so kupovali in prodajali ter si pomagali pri delu na kmetijah. »To je bilo najboljše obdobje, kar sem jih kdaj doživel,« pravi (Dyson, 2007).

Kmetje so si razdelili delo. Nekateri so postavljali ograje, pripravljali seno ali kopali jarke. Drugi so se usmerili v rejo srnjadi, v turistično ponudbo in nove pridelke, pridelavo kivija, grozdja in orehov. Tudi žene so si poiskale dodatno delo ali pa so se ukvarjale z domačimi posli. Čeprav so bili časi res težki, napovedi pa še slabše, je od stotih propadla le ena kmetija. To, da so se pogumno odločili za samostojnost in neodvisnost, se je tako globoko usidrilo v ljudi, da niti ob naravni nesreči, ko je bila suša, niso več marali državne pomoči. »Podarjeni denar te uspava, ne spodbuja skrbnega gospodarjenja. Vlada nam ne diha več za ovratnik« pravi kmet Roger Barton. V primerjavi s kmetijami v EU in ZDA, ki dobivajo visoko državno pomoč, razpolagajo novozelandski kmetje s skromnimi sredstvi. Ob tem ugotavljajo, da so brez podpor iznajdljivejši, več naredijo in imajo večji dobiček. Kmetovanje, ki ga vodijo birokrati, kar se dogaja v sedanji Evropi, je podobno spalnici, kjer bi bival tudi zakonski svetovalec, še menijo novozelandski kmetje (Dyson, 2007).

V Novi Zelandiji pridelajo štirikrat več hrane, kakor jo pojedjo sami, zato mora skoraj vsak izdelek s kmetije najti kupca na drugem koncu sveta. Dohodek od kmetijstva je s 14 %

poskočil na 17 % bruto družbenega proizvoda, kar pomeni, da raste za 20 odstotkov hitreje od povprečja v državah OECD-ja. Kljub zmanjšanju števila vzrejenih ovc za 42 %, jih zdaj izvozijo ravno toliko. Krave so bolj zdrave in dajejo več mleka. Na kmetijah vsako leto pridelajo za 3,4 % več, v preteklosti je ob podpori produktivnost rasla le za 0,5 % na leto. Vrednost zemljišč skokovito raste. Manjvredna zemljišča zaraščajo gozdovi, s tem pa koristijo tudi okolju. Na vsakem koraku je videti, da se podeželje še živahno razvija (Dyson, 2007).

Kmetija Craig in Helen Elliot redi 500 krav, vsak dan pa oddajo 26.000 litrov mleka. Izdelke iz njihovega mleka: maslo, mlečni prah, sladoled, sir in jogurt prodajajo v 140 državah po svetu. Pred 12 leti, ko sta se Elliotova spoznala, sta imela le motorno kolo, nekaj orodja in nekaj tisoč Craigovih dolarjev, ki jih je privarčeval od sedmega leta naprej. Želela sta kmetovati. Zdaj na leto zaslužita četrtno od 9,2 milijonov novozelandskih dolarjev, kolikor je čisti dobiček njunih štirih kmetij v Methvenu, vasi na planoti Canterbury blizu Christchurcha na Južnem otoku. V dveh ali treh letih bosta tako lahko odplačala že polovico vsega imetja in se rešila hudih skrbi (Dyson, 2007).

2.1.3 Ukrajina – žitnica Evrope

Da je Ukrajina žitnica Evrope, sem spoznaval že v mladosti, ko mi je o svojih doživetjih pripovedoval sosed Matija Bartol, rojen leta 1887, vojak avstro-ogrske vojske, udeleženec prve svetovne vojne in ruski ujetnik v tej vojni. Junija leta 2004 sem bil med ostalimi Slovenci tudi jaz udeleženec vseevropskega protesta kmetov v Strasbourgu, kjer sem bil priča protestu francoskih kmetov, kateri so pred vhod v evropski parlament stresli prikolico žita in na kup postavili transparent »nočemo žita iz Ukrajine«. Oktobra 2006 pa sem sam osebno spoznaval ukrajinsko kmetijstvo v tej širni deželi, ki je 26-krat večja od Slovenije.

Kmetijstvo v Ukrajini predstavlja četrtno narodnega dohodka, glavni proizvodi pa so žito (pšenica, koruza, ječmen in rž), sladkor, meso in mleko. Od 30 milijonov hektarov polj je 13 mio ha žita, 3 mio ha sončnic, 2,3 mio ha krompirja in 1 mio ha sladkorne pese. Ostalo so krmne površine. Po letu 1994, ko je država ukinila izvozne omejitve, je postal izvoz žita

pomemben vir dohodka. Pšenico izvažajo predvsem v Evropo in severno Afriko, koruzo pa v Rusijo in Belorusijo (Podgoršek, 2006).

Na spoznavanju ukrajinskega kmetijstva nas je vodil kmetijski svetovalec Vladimir Petruniv, kateri pokriva območje Lviv.

Kmet Igor Babi kmetuje že 12 let. Po uspešni karieri veslača je začel kmetovati na 15 ha zemlje, ker pa mu je dobro šlo, se je začel hitro širiti in sedaj obdeluje že 300 ha. Za ukrajinske razmere je to srednje velika kmetija, ki najema zemljo od okoli 100 lastnikov. Prideluje krompir, zelje, korenje, peso in čebulo. Okoli 200 ha ima posejanih z žiti in ker zemlja ni najboljša, mu redko uspe pridelati krušno pšenico. Po besedah g. Babija je pač vedno potrebno staviti na več konjev. Zaradi nestabilnih cen zelenjave in žita se je zato začel ukvarjati tudi z živinorejo in sadjarstvom. Od propadlega kolhoza je kupil hleve, nekaj pa jih je zgradil tudi sam in sedaj redi 1000 plemenskih svinj in sto tisoč piščancev brojlerjev. Piščance in prašiče proda v tovarno, kjer izdelujejo mesne izdelke. Takoj so nas seveda začele zanimati cene in tako g. Babi pove, da sto kilogramskega prašiča bekona lahko proda za 1000 griven (okoli 166 €), vendar pa trenutno najboljši dohodek prinašajo piščanci. Ko je obiskal Kanado in ZDA, se je naučil, da je treba živalim nuditi primerne pogoje za rejo. V primernih prostorih se živali dobro počutijo in dobro priraščajo in le tako je lahko konkurenčen (Debeljak, 2006a).

V bližini industrijskega mesta Črnigrad smo obiskali drugo kmetijo z imenom Bili stik oziroma Bela voda. Okolica in poslovni objekti pred vstopom na kmetijo so bili lepo urejeni. Na kmetiji obdelujejo 2.200 ha zemlje, katero imajo v najemu od 1.000 lastnikov. Pridelujejo koruzo, pšenico, ječmen, oljno ogrščico, sladkorno peso, lucerno. Redijo 1.300 govedi, od tega 450 krav molznic ter 1.000 plemenskih svinj. Pridelek zrnja koruze je 7,5 ton na ha, pridelek sladkorne pese je 45 do 50 ton na ha. Prodajna cena mleka je 1,3 grivne na liter (to je okoli 0,18 do 0,20 € na liter). Država daje subvencijo za ha posejane pšenice 100 griven na ha (okoli 16 € na ha). Privatna agrofirma, kot se kmetija tudi imenuje, posluje rentabilno, plače se mesečno redno izplačujejo in delavci ne odhajajo v tujino, kot nam je povedal lastnik. Vaščani, ki so tukaj zaposleni, imajo ohišnico v velikosti od 0,3 do 1,0 ha zemlje (Debeljak, 2006b).

Lastnik oziroma menedžer kmetije pri mestu Poltava nam je v upravnih prostorih predstavil kmetijo, katero upravljajo štiri lastniki in imajo v lasti 52 % delež. Obdelujejo 3000 tisoč ha zemlje in imajo 130 zaposlenih. Na kmetiji redijo 500 govedi, od tega je 100 krav molznic z mlečnostjo 5000 litrov v laktaciji. Po predpisih je mleko ustrezne kvalitete z vsebnostjo do 450 tisoč mikroorganizmov v ml mleka, delajo pa na tem, da bi dosegli mejo izpod 100 tisoč. Reja krav je na kmetiji nova dejavnost, saj se s tem ukvarjajo šele peto leto. Redijo tudi 700 plemenskih svinj. V takšni obliki, kot je sedaj, so začeli s kmetovanjem leta 1989 na 900 ha. Glavna usmeritev je poljedelstvo, v letu 2006 pa so imeli na kmetiji naslednji fizični obseg proizvodnje: 13000 ton sladkorne pese, 2000 ton sončnic, 4000 ton ječmena in pšenice, 5000 ton koruze ter sojo, ajdo in ostalo. Pridelek pšenice je v normalnih letinah 4 do 5 ton/ha, ker pa je bila letos suša, je bil pridelek 3,5 ton/ha. Posejanih so imeli 700 ha francoskih in novosadskih sort sončnic s pridelkom 3,5 ton/ha. Na tem območju je letno 400 mm padavin. Za najem 1 ha zemlje plačajo 33 € letno, država pa da 10 € subvencij na ha posejanega žita. Prodajna cena mleka je 0,23 € na liter, živa teža prašiča je 1,3 € za kg, živa teža govedi oziroma bika pa je 1,0 € za kg. Za poslovanje na kmetiji najemajo kredite z 18 do 20 % obrestno mero. Povprečna plača zaposlenega znaša 150 evrov na mesec, molznik oziroma molznica zasluži 250 evrov, traktorist pa od 350 do 1000 evrov mesečno. Kombajnista z inženirsko izobrazbo, ki sta pospravila 310 ha sladkorne pese v enem mesecu, sta prejela plačo 1420 evrov, delala pa sta po 12 ur na dan. V upravni stavbi smo si ogledali tudi strokovne podatke o analizi tal in gnojilnih načrtih, ki so bili jasno in pregledno oblikovani na kopijah katastrskih načrtov, v preglednicah, tabelah in različnih barvah. Iz obstoječih podatkov v cirilici smo razbrali, da je največ površin na kmetiji založenih s 15 do 20 mg P_2O_5 na 100 mg tal ter 18 do 20 K_2O mg na 100 mg tal. Ta zemlja pa vsebuje 4,8 do 5,0 % humusa, kar je odlično za njivske površine. Za gnojenje sladkorne pese porabijo 300 kg NPK gnojil oziroma 80 kg P_2O_5 /ha (Debeljak, 2006c).

Zapisovali smo si podatke o kmetijah, vendar je zaradi drugačnih zgodovinskih, tehničnih, pravnih in ekonomskih dejstev postal marsikakšen podatek manj jasen v primerjavi z našimi razmerami. Ob tem smo začutili nekakšno drugačno dimenzijo dogajanja, dejstvo pa je, da moraš biti ob tem prisoten, da to začutiš. To se nam je dogajalo celo popotovanje, saj to ni Avstrija, to ni Nemčija ali Italija, kjer smo še pred leti spoznavali našo razvojno

tehnološko in tehnično prihodnost, to je Ukrajina, kjer je po naših merilih marsikaj za odpis, pa vendar še vse deluje.

2.1.4 Slovaška – največji kupci goveda so Italijani

Na poti v Ukrajino smo spoznavali tudi Slovaško, ki je več kot dvakrat večja od Slovenije in ima 5,4 milijona prebivalcev. Tam nas je sprejel gospod Peter Polak iz slovaškega kmetijsko raziskovalnega centra iz Nitre. Ogledali smo si tipično zadružno posestvo, kjer je pokrajina podobna našim travnatim in hribovitim razmeram. Po drugi svetovni vojni so zemljo na Slovaškem, ki je bila v lasti cerkve in domačih kolaborantov, podržavili. Ostalim so zemljo v 50. letih prejšnjega stoletja združili v kmetijsko-obdelovalne zadruge. Leta 1989 je bila zemlja vrnjena zadružnikom, vendar je veliko zadružnikov ostarelo, se odselilo ali opustilo kmetovanje, zato se deleži v zadruzi še naprej delijo. Ker je bilo v prejšnjem sistemu privatno kmetovanje prekinjeno, novi denacionalizirani lastniki zemlje nimajo ne objektov, ne opreme, ne mehanizacije, ne znanja in izkušenj, za mlajše pa ta dejavnost ni zanimiva. Zaradi tega je še najbolj realno, da se takšen način kmetovanja še naprej nadaljuje, vendar v drugačnih odnosih (Debeljak in Podgoršek, 2006).

PD Kluknava obdeluje 2.700 ha zemlje, ki je v lasti 2.000 lastnikov – zadružnikov. Zadruga pokriva področje sedmih vasi in zaposluje 50 ljudi. Leži 400 metrov nad morjem v gričevju Braniško nad dolino reke Hornad. Imajo 7 traktorjev (tri večje in 4 manjše), 3 bobcat nakladače in vse potrebne priključke za obdelovanje zemlje. Za slovaške razmere je to precej tipična kmetija v zadružni lasti. Redijo 200 krav molznic. Krave so pretežno pasme holštajn in rdeči holštajn, opazni so tudi znaki simentalke in pinzgauske pasme, zato je tudi čreda precej pisana. Obrok je sestavljen iz travne silaže in močnih krmil. Molznice poleti pasejo na pašnikih okoli hlevov, pozimi pa so pretežno v hlevu s prosto rejo. Molzejo v tandem molzišču dvakrat pet molznic enot. Krave dosežejo približno 5.000 kg mleka v standardni laktaciji in povprečno v čredi zdržijo 3,3 laktacije. Molznice izključno osemenujejo. Pred osemenjevanjem uporabljajo hormonsko sinhronizacijo pojatev. Krave iz mlečne črede, ki imajo prenizko laktacijo, izločijo ali pa jih prestavijo v čredo krav dojilj. Skupno redijo 180 krav dojilj, ki se poleti pasejo na planini, jeseni pa jih priženejo v dolino k hlevom. Večinoma se pasejo prosto, le zvečer jih zaprejo v pašnik,

ograjen z bodečo žico. Ko jih vprašamo, kam bi se lahko živali ponoči izgubile, se nam samo nasmehnejo in nam med vrsticami povedo, da je v bližini večje romsko naselje in da je ograja v tem primeru pač le zunanja zaščita živali. Tudi v čredi krav dojilj smo lahko opazili vse pasme, prevladovala pa je simentalška pasma, spet v kombinaciji s pinzgausko pasmo. Živali so bile lepega okvirja, vendar v precej slabi kondiciji. V čredi je bik prisoten vse leto, zato nimajo sezonskih telitev. Ob našem obisku je bil v čredi lep simentalški bik. Krave so po telitvi še tri dni v hlevu, potem pa se skupaj s teletom pridružijo čredi. Na PD Kluknava imajo tudi svojo farmo prašičev. Poleg tega pa redijo še veliko ovac in sicer glede na govedo je stalež ovac ena proti ena v razmerju GVŽ (Debeljak in Podgoršek, 2006).

Največji in najpomembnejši kupci goveda so Italijani. Ti pokupijo 95 % odstavljenih telet pri teži 200 kg po ceni 80 - 120 slovaških kron (okrog 2 - 3 €) za živo težo. Krave so plačane po 60 SKK ali 1,50 € za kg žive teže. Italijanski kupci so na Slovaškem prisotni že dolgo časa, zato g. Polák hudomušno pripomni: "Za nas BSE ni problem, za nas nizke subvencije niso problem, velik problem pa bi bil, če bi Italijani nehali jesti meso". Cene mleka so podobne slovenskim in sicer okoli 0,24 € na liter mleka. Zatem si izmenjamo tudi številke o višini kmetijskih subvencij, kjer nejeverno zmajujejo z glavami nad slovenskimi plačili na hektar. Slovaška bo na raven 100 % kmetijskih subvencij prišla šele leta 2013, v letu 2006 pa so dobili med 30 in 40 % evropskih kmetijskih subvencij (Debeljak in Podgoršek, 2006).

2.1.5 Češka – učinkovito kmetijstvo

Sestavek o češkem kmetijstvu vsebuje moje osebno spoznavanje in podatke, ki sem jih pridobil v času ekskurzije na Češko v aprilu 2008.

Pred 2. svetovno vojno so bila kmetijska zemljišča v privatni lasti. V petdesetih letih po vojni so bile politične spremembe in so izvajali kolektivizacijo. Kmetje so bili prisiljeni oddati zemljo in živali v zadruga. Zadruga so imele v poprečju po 1.000 ha zemlje. Mala kmečka polja so se združevala in tako so nastala velika polja. Veliko travnikov je bilo spremenjenih v njive.

Leta 1990 po »revoluciji« se vrača zemlja lastnikom, ki nimajo odnosa do zemlje, nimajo orodja, znanja, izkušenj, mlajši dediči niso zainteresirani za kmetovanje. Iz bivših zadrug se ustanovijo družbe, ki zemljo vzamejo v najem od lastnikov in jo obdelujejo. Najemina za zemljo je okoli 1000 čeških kron plus DDV oziroma 40 € na ha, na jugu Češke, kjer je boljša zemlja, pa je znaša najem približno 1400 kron oziroma 55 € na ha. S privatizacijo češkega kmetijstva so se pojavile nove oblike kmetijstva: transformirane kooperative, individualne kmetije ter druge delniške družbe. Privatne kmetije so sedaj velike po 50 ha, družbe v povprečju po 2.000 ha. Če je zemlja neizkoriščena, država daje podporo, da se ta zemlja obdela. V kmetijstvu delajo starejši in Ukrajinci, mladi pa ne želijo, ker so slabe plače. Rešitev kmetijstva vidijo v uporabi tehnike. Na Češkem ni več zemlje, ki bi jo lahko kupili. 90 % zemlje je privatne lastnine od malih lastnikov. Država zemljo kupi od lastnikov in jo odplačuje 30 let. Cena zemlje se po letu 1990 ni spremenila. Lastniki zemlje ne vplivajo na politiko vodenja podjetja.

Agrodruštvo Jevišovice na jugu Češke obdeluje 9.000 ha zemlje. Ukvarjajo se s poljedeljsko proizvodnjo, na sedmih farmah redijo 12 milijonov piščancev, ukvarjajo se še s prašičerejo in govedorejo. Imajo tudi prvo farmo krokodilov v EU za prodajo mesa. Razvoj krokodilje farme predvideva rejo 750 krokodilov. Od krokodiljega mesa je najboljši rep za zrezke, rebra za golaž, kri pa je za izboljšanje telesne imunitete, zobje pa za spominke. V programu imajo tudi ribogojništvo, ovčerejo, kozjerejo in agroturizem. Od vse kmetijske mehanizacije imajo nekaj več kot 50 strojev (traktorjev, kombajnov in ostalih priključkov) večjih zmogljivosti. Imeli so farmo v Ukrajini, vendar so jo prodali, ker je bilo preveč zapleteno zaradi prehoda čez mejo. Sedaj imajo farmo v Romuniji z 8.000 ha zemlje in z 20 zaposlenimi.

Leta 1990 je bilo na firmi 850 članov oziroma lastnikov zemlje, sedaj je še 340 lastnikov. Firma kupi zemljo od lastnikov, če jo le-ti ponudijo v prodajo. Na začetku ni bilo nič zemlje v lasti društva. Povprečna plača zaposlenih v društvu je 600 – 700 € mesečno, prejema pa 180 € subvencij na ha od EU. Cena pšenice v letu 2007 je bila 6100 – 6200 kron na tono, to je okrog 245 € na tono. V letu 2006 je bila cena polovico nižja kot v letu 2007.

2.1.6 Danska – zelena umirjena dežela

V okviru delovanja kmetijske svetovalne službe je tudi izobraževanje in spoznavanje naravnih pogojev in organiziranosti kmetovanja v drugih deželah. Evropska unija ima en pravni red in 27 državnih ureditev. Delovanje trga je enotno v vseh državah članicah, cene kmetijskih pridelkov se ravnaajo po tržnih zakonitostih, naravne razmere za kmetovanje pa so zelo različne. V preteklih letih je bilo med slovenskimi in danskimi strokovnimi inštitucijami že več različnih vrst sodelovanja. V letu 2008 pa smo imeli strokovni delavci kmetijske svetovalne službe pri Kmetijsko gozdarskem zavodu Ljubljana možnost, da spoznamo deželo Dansko tudi neposredno (Debeljak, 2008a).

Danes je Danska kraljeva monarhija z vladavino kraljice Margarete II. in je ena izmed gospodarsko najrazvitejših držav na svetu, z moderno in stabilno gospodarsko ureditvijo ter stabilno gospodarsko rastjo, kar jim omogoča socialne storitve na visokem nivoju. V javnem sektorju dela tretjina zaposlenih, 44 % odraslih pa koristi katero izmed oblik državnih storitev in pomoči (Debeljak, 2008a).

Eno je spoznavanje dežele iz literature in iz pripovedovanja, pravo doživljanje dežele pa je takrat, ko se voziš in opazuješ naravo, naselja, infrastrukturo, se pogovarjaš s prebivalci in spoznavaš njihove navade. V mestih ni izrazito visokih stavb, še najvišje so cerkve in gradovi, na podeželju pa so za naše razmere manjše hiše, v lepem, skladnem zelenem okolju grmovja, dreves, njiv in travnikov (Debeljak, 2008a).

Drugi del je bilo spoznavanje kmetijstva v deželi. Obiskali smo center danske kmetijske svetovalne službe v mestu Aarhus, kjer so nam predstavili dansko kmetijstvo ter organiziranost in rezultate strokovnega dela (Debeljak, 2008a).

Danska ima 2.41 milijona hektara njiv in trajnih nasadov ter 323.000 hektarov travnikov in pašnikov. Kmetijstvo predstavlja 3 % bruto družbenega proizvoda in zaposluje 5 % delovne sile. Poudarek je na mlečni in mesni živinoreji. Poljedelstvo je usmerjeno v pridelovanje krmnih rastlin. Pridelki so večinoma žito, ječmen, pšenica in rž, sladkorna pesa, krompir in krmne rastline. Danska je danes najpomembnejša ribiška država v EU.

Ribiško ladjevje šteje približno 2.700 ladij. Lovijo predvsem polenovke, slanike, sardelice, belice in jegulje. Letni ulov znaša 2,04 milijonov ton. Od 452.000 ha gozdov, kar predstavlja 11,5 % vse površine, je majhen del listavcev, prevladujejo pa umetni nasadi iglavcev. Pogoji za kmetovanje so zelo ugodni, saj prevladuje ravninski do rahlo valoviti svet. Najvišji vrh dežele je visok 173 metrov. Naravni pogoji, razumevanje in naklonjenost oblasti, dobra organiziranost in dolgoletno strokovno delovanje služb so privedli dansko kmetijstvo v sam tehnološki in proizvodni vrh razvitih držav. Kmetijska stroka je tukaj zelo spoštovana, saj je število kmetijskih svetovalcev v stalnem porastu, število kmetij se zmanjšuje, povečuje pa se strokovna in tehnološka učinkovitost, ekonomičnost ter konkurenčna sposobnost kmetij (Debeljak, 2008a).

Preglednica 1: Podatki, ki kažejo razvitost kmetijskega sektorja (Debeljak, 2008a)

	Leta 1991	Leta 1998	Leta 2004
Število mlečnih kmetij	18.148	10.876	6.437
Število krav na kmetijo	39,5	60,6	86,5
Število kmetij s plemenskimi svinjami	11.151	7.027	3.574
Število plemenskih svinj na kmetijo	76,1	150,7	253,1
Število poljedeljskih kmetij	6.715	4.750	4.641
Ha kmetijske zemlje na kmetijo	60,6	78,7	92,2

V obdobju od leta 1991 do 2004 se v državi javni sektor ni povečeval, celotno področje razvoja in produktivnosti se je povečalo za 130 %, prehrambena industrija za 140 % in kmetijstvo za 210 %. Danes je na Danskem 46.000 kmetij, katere pridelajo hrane za 15 milijonov prebivalcev. Za vzdrževanje takšnega sistema pa je v danski kmetijski svetovalni službi zaposlenih 3.500 kmetijskih svetovalcev ter 1.200 strokovnjakov v znanosti in raziskovanju (Debeljak, 2008a).

Obiskali smo kmetijo 52-letnega gospoda Olsona, kateri na 170 ha veliki kmetiji redi 370 govedi, od tega 140 mlečnih krav. Delo opravlja skupaj z ženo in dvema zaposlenima študentoma, pomagajo pa tudi 19-letni sin, 14-letna hči in 12-letni sin. Kmetija je na visokem tehnološkem nivoju z visoko mlečnostjo po kravi, molžo pa opravljajo z dvema molznima robotoma. Poslužujejo tudi storitev medsosedske pomoči. Poleg tega ima

kmetija turistično dejavnost, saj nudijo prenočevanje in zajtrk v štirih sobah s skupno devetimi posteljami. Letno imajo od 1000 do 1500 gostov, predvsem delavcev iz vzhodne Nemčije (Debeljak, 2008b).

Turistična kmetija gospe Bettine Sorensen deluje dve leti, mož je zaposlen, imata pa tri mladoletne otroke. Gospa je bila prej zaposlena v 60 km oddaljenem Kobenhavnu. Na kmetiji sledijo novim družbenim in družinskim razmeram, ko so družine polno zaposlene, novi trendi pa kažejo, da si takšne družine želijo 3 do 4-dnevne počitnice, da jih preživijo skupaj. Ponudba je pestra, tako da gostje opravljajo kmečka opravila, kot so krmljenje in čiščenje živali, jahanje, pobiranje jajc, kolesarjenje, pripravljajo pa tudi razne animacije in proste dejavnosti. Od domačih živali imajo konje, kokoši, ovce, kunce in pse. Stari hlev so preuredili v turistični objekt, ki je preprost, svetel in prijeten brez nepotrebnih visokih in dragih standardov. Na Danskem je 170 takšnih in podobnih kmečkih turističnih ponudb (Debeljak, 2008b).

2.1.7 Makedonija – v zgodovinski nemilosti

V avgustu 2008, marcu in novembru 2009 sem v različnih skupinah trikrat obiskal Makedonijo. Ko smo v razgovoru z domačini povedali, da smo iz Slovenije, so skoraj vsi kot po vzorcu odgovarjali »Aaoo, Slovenija, vam gre pa dobro, bil sem tam, lepo je pri vas.« V nadaljnjem razgovoru so vsi izrazili, da je bilo za njih boljše v Jugoslaviji, bil je razvoj, zaposlitev, mir, ... Sedaj pa ni zaposlitve, ljudje se morajo znajti na razne načine, veliko je mladih... Makedonija je politično in posledično seveda gospodarsko res v neki zgodovinski nemilosti in blokadi z nič kaj naklonjenimi sosednjimi državami (Debeljak, 2010).

Tržnica v Strugi je dokaj urejena in živahna in presenetljivo ni bilo muh in ostalega nadležnega mrčesa. Na tržnici sem spoznal prodajalko Pavlino Sarafovo, ki je doma iz Struge, mož pa je iz Negotina. Potem, ko sta izgubila službo, sta se posvetila vinogradništvu. Pridelovali in prodajali so grozdje, vendar je bila prodaja negotova, zato so se oprli na lastno proizvodnjo, predelavo, polnjenje in prodajo. V Negotinu, kjer imajo kmetijo, obdelujejo 3,5 ha vinograda in imajo 2 stalno zaposlena. Konec avgusta, v času

sezone obiranja grozdja, pa najamejo od 12 do 15 delavcev na dan. Pridelajo 40 ton vina in 20 ton žganja. Lastno polnitev prodajajo v makedonskih mestih Struga, Tetovo, Skopje, pa tudi v Albaniji. Vino oddajajo v analizo, da dobijo dovoljenje za prodajo. S strani države do sedaj niso bili deležni nobenih podpor (Debeljak, 2010).

Farma Evroland se nahaja v kraju Petrovac v bližini Skopja in leži v ravninskem predelu v bližini reke Vardar. Farmo je predstavil tehnolog Vladimir Cvetkovski. Na njej obdelujejo 1.500 ha kmetijskih zemljišč, od tega letno posejejo 800 do 1.000 ha poljščin (ječmen, tritikale, koruza, lucerna ...). Redijo 700 govedi, od tega 320 molznic, imajo pa tudi 80 ha vinogradov, cela farma pa zaposluje 75 delavcev. Do leta 1995 je bilo to državno podjetje in so v tistem času redili tudi do 1200 govedi. Sedaj je lastnik te farme Trifun Kostovski. Pasma govedi je holštajn-frizijska, živali so uvožene iz Nemčije in Nizozemske. Mlečnost krav je v povprečju 4500 litrov na laktacijo, največja mlečnost pa je 6500 litrov. Objekti so starejši, hlev za krave molznice je nov, odprtega tipa, odgnojevanje pa se izvaja s pehali. Pozimi povečajo krmni obrok zaradi hladnega vremena, saj se temperatura spusti tudi do -25° Celzija. Največji problem z boleznijo in pogini telet je v hladnem in vlažnem obdobju. Poleti je v teh krajih vročina, zato uporabljajo za hlajenje ventilatorje in škropljenje živali z vodo in s tem skrbijo za njihovo dobro počutje. Imajo novo urejeno molzišče, tako da 250 krav pomolzejo v 1 uri in 45 minut. Opravljajo računalniško obdelavo podatkov ob molži (mastitis, estrus ...). Krave z mastitisom ločijo in jih molzejo na koncu. Teleta hitro odstavijo, moška teleta vzredijo do teže 300 – 350 kg ter jih prodajo za meso. Krmni obrok je sestavljen iz koruzne silaže, koncentrata in slame, krave pa imajo v dveh krmnih skupinah. Krave v svojem življenjskem obdobju telijo 5 – 6-krat. Osnovno krmo iz koruzne silaže za zimski obrok pripravijo v štirih koritastih silosih. Travnikov na farmi nimajo, saj je vsa proizvodnja vezana na njivske površine. Pri pridelavi lucerne opravijo 4 – 5 odkosov letno. Mleko prodajajo v bitolsko in kumanovsko mlekarno. Prej so mleko oddajali v skupno makedonsko-švedsko mlekarno v Skopju, ki pa je propadla, in dolguje kmetom v Makedoniji 4 milijone evrov, od tega dolguje farmi Evroland 350.000 €. Na farmi sedaj dosegajo ceno mleka do 0,30 € na liter (Debeljak, 2010).

Po spoznavanju kmetijstva v tem geografskem območju sem opazil, da imajo tako v Albaniji, na Kosovu in tudi v Makedoniji velik poudarek na pridelavi lucerne, za kar imajo

ugodne klimatske pogoje. Tehnološko, komercialno in strokovno je v teh deželah v velikem obsegu prisotna zahodna tehnologija. V avtobusu nam je naš vodič Stole povedal tudi nekaj podatkov in splošnih značilnosti makedonskega kmetijstva, ob tem pa pripomnil, da so prišli novi lastniki, ki nimajo pojma o kmetijstvu, in da so to »gosposki kockarji«. Država oddaja zemljo v najem za obdobje od 10 do 30 let, najemnina je 50 €/ha, to pa je okoli 300 kg pšenice. V Makedoniji do sedaj ni bilo proračunskih podpor v kmetijstvu, v letu 2009 pa so bila prvič dodeljena – 3 cente na kg grozdja (Debeljak, 2010).

Mlekarna Laktis, ki smo si jo ogledali, je v lasti agrokombinata Djumajlija, na katerem obdelujejo 6.000 ha zemlje. Predelujejo le lastno pridelano mleko v jogurt in beli sir. Beli sir delajo ročno v kovinskih posodah v velikosti zavitka 800 do 850 gramov. Fermentacija belega sira traja do 90 dni. Ostali delovni procesi v mlekarni so avtomatizirani. Prodajo vršijo samo v Makedoniji. Poleg tega od manjših kmetij odkupujejo ovčje mleko. Dnevno predelajo 10.000 litrov mleka (Debeljak, 2010).

Vinska klet Djumajlija je ena največjih v Makedoniji. V kleti nas je sprejel etnolog Zoran Stosić, ki je tam zaposlen že od leta 1979. Kapaciteta vinske kleti je 15 milijonov litrov vina, imajo 4 sprejemna mesta za grozdje, zaposlenih pa je 24 ljudi. Dnevno predelajo 1 milijon kg grozdja. Klet je opremljena s francosko opremo in tehnologijo. Leta 2009 je bila zelo dobra letina grozdja. Agrokombinat ima 500 ha vinogradov, kjer pridelajo 8 – 10 ton grozdja na ha. V vinogradu imajo urejen izraelski sistem namakanja in gnojenja trte. Cela Makedonija ima 33 milijonov litrov kvote za izvoz vina v Evropsko unijo. V tej kleti pa letno proizvedejo 12 milijonov litrov vina in vso proizvodnjo prodajo v Nemčijo (Debeljak, 2010).

2.1.8 Albanija – nepopisan list

Moje prvo enodnevno spoznavanje Albanije avgusta 2008 je bilo vsekakor zelo zanimivo, saj smo prišli v deželo, ki je bila še v času pred padcem berlinskega zidu hermetično zaprta in nedosegljiva. Še pred leti, ko sva z ženo preživljala medene tedne na Ohridskem jezeru, sva bila deležna turistične atrakcije. Na vojaški karavli pri Svetem Naumu smo namreč z daljnogledom opazovali albanske vojake, kateri so pod vodstvom Enverja Hoxhe izvajali

bunkerizacijo dežele. Kaj vse čas naredi, na istem prostoru, isti ljudje v drugem času mirno prečkajo mejo, so deležni gostoljubja istih ljudi, kateri so v drugem času na skrajni način branili vsiljeno ideologijo paranoičnega voditelja države. Sedaj se mirno peljemo mimo vseh bunkerjev, opazujemo deželo orlov, smo deležni gostoljubja domačinov in si v samem centru Tirane mirno privoščimo burek in jogurt. Drugič sem obiskal to deželo marca 2009, kot udeleženec strokovne ekskurzije, ko smo spoznavali kmetijstvo v Albaniji in na Kosovu (Debeljak, 2009a).

Slovenci skoraj v celoti Albance enačimo z muslimani. Odgovor na ta stereotip smo dobili na prvi kmetiji pri mestu Mumarras. Shpetim Ndreca je lastnik prašičerejske kmetije in se je v ta kraj preselil iz severozahoda Albanije. V letih 1991 do 1997 je bil zaposlen v Grčiji. Zaslužen denar je vložil v rastlinjake. Po enem letu je denar vložil v mlin, leta 2002 je razširil mlinarsko dejavnost. Žita za predelavo v moko in krmila kupuje v pristaniški luki Drač in uvaža iz Srbije. Ima dva tovornjaka za razvoz moke in krmil iz lastne mešalnice. Že leta 1993 je kupil del zemljišča. Cena zemlje je bila takrat 0,5 €/m², leta 2003 je kupil drugi del zemljišča, takrat pa je bila cena že po 6,0 €/m². Prvo stavbo za prašičerejsko kmetijo je postavil leta 2004. V ta objekt je vložil 100.000 €. Nato je leta 2005 in 2006 zgradil še ostale stavbe v vrednosti 50.000 € ter 70.000 € vložil v opremo. Trenutno redi 40 plemenskih svinj. Vse to je zgradil brez kredita, običajno pa se v Albaniji dela tako, da si ljudje pomagajo med seboj in posojajo denar eden drugemu brez obresti. Tako kot sem opazil v ostalih vzhodnoevropskih državah, se tudi v Albaniji tehnološki razvoj kmetijstva povezuje z zahodnoevropsko tehnologijo. Tako so v tem prostoru prisotna vsa večja komercialna podjetja s svojo tehnologijo. Na kmetiji lastnika Shpetima Ndreca je tako s komercialno in tehnologijo prisotno nemško podjetje Schauman. Glede na to, da je bila naša skupina sestavljena iz izkušenih slovenskih kmetov in strokovnjakov, smo lahko tudi na strokovnem področju primerjali tehnološke rezultate gospodarjenja. Klimatski pogoji in način gradnje je nekoliko drugačen kot pri nas, tehnološki rezultati pa so bili podobni zahodnoevropskim, vseh podrobnosti pa se pač ne da primerjati. V bistvu so ti novodobni albanski kmetje »tabula rasa«, nepopisan list, zato je v veliki meri odvisen razvoj in posledice razvoja kmetijstva od zahodnoevropskih inštitucij in podjetij, kako pošteno bodo prodajali svojo tehnologijo v nerazviti del Evrope. Gostoljubni kmet nas je po zaključku ogleda kmetije povabil v bližnji gostinski objekt, kjer nas je počastil s pijačo. Kot sem do

sedaj seznanjen, je bila naša skupina iz Slovenije prva, ki je po strokovnem kmetijskem področju obiskala Albanijo. Takšen dogodek je bil tako za gostitelje kot tudi nas obiskovalce častnega pomena (Debeljak, 2009b).

Druga kmetija oziroma farma, ki smo si jo ogledali, je bila na poti med Dračem in Tirano. Biofarma Rramalli 04 je napis nad vhodom v farmo. Znano je, da Albanci čutijo močno nacionalno in družinsko pripadnost, to pa jim vliva moč in omogoča poslovno uspešnost. Družina Rramalli, kjer je osem bratov, se ukvarja s trgovino gradbenega materiala in gradbeništvom. V Tirani so za gradbene namene prodali 4 ha zemlje. Ustvarjeni kapital v višini 3,5 milj € so v letu 2004 investirali v kmetijstvo in pričeli z izgradnjo objektov za mlečno proizvodnjo na 3 ha kompleksu. V planu imajo tudi agroturizem. Imajo že restavracijo in zoološki vrt, tako da iz restavracije ob pitju kave lahko opazuješ živali, kot so medved, srna, race, fazani, jerebice, gosi, kokoši ... Tudi ta kmetija se usmerja po zahodnoevropski tehnologiji. Najprej so imeli krave simentalke iz Avstrije, sedaj pa so se odločili za holštajn - frizijsko pasmo. Za plemenske telice, dostavljene na farmo, so plačali po 2200 €/glavo. Trenutno imajo že 60 krav iz lastne reprodukcije. Klima je tukaj ugodna in so na farmi s kravami zelo zadovoljni. Osnovna krma je koruzna silaža, detelja, seno, dodajajo pa sojo in minerale. Skupna kapaciteta hleva je za 700 govedi, od tega 400 krav molznic. Molzišče je urejeno po sistemu ribja kost 2 krat 10 molznih enot. Cena mleka v spomladanskem času je bila 0,39 €/liter, seveda pa to ni primerljivo s cenami pri nas, saj so tam drugačne ekonomsko politične razmere v kmetijstvu. Na farmi redijo tudi čredo bivolov, to je primitivno govedo, ki izumira, v Albaniji pa imajo še 80 teh živali. Pri natančnejšem pregledu objektov, mehanizacije, opreme, gnojišč, živali, okolice, smo lahko le ugotovili, da na to ni bilo pripomb. Kmetija bi uspešno prestala pregled navzkrižne skladnosti po vseh EU standardih, to je vsekakor pozitivno presenečenje albanskega kmetijstva. Agronom Haki Greca, ki vodi farmo, nam je ob predstavitvi povedal marsikaj zanimivega. Diplomiral je leta 1974. Bil je glavni agronom za kooperativo in predsednik zadruga, potem regionalni agronom. Ko je padel sistem, je bil specialist, sedaj pa že 5 let dela na tej farmi. Tako je svojo poklicno kariero pričel v trdem ideološkem sistemu, kjer so morali vso hrano za celotno prebivalstvo pridelati doma, predvsem z ročno tehnologijo, sedaj pa v hitrih spremembah spremlja najsodobnejšo tehnologijo v zahtevnem kapitalističnem sistemu (Debeljak, 2009c).

Kataster je v Albaniji velik problem, saj je prejšnja oblast izvajala nacionalizacijo in je zanemarjala obstoječe katastrske podatke. Sedaj s pomočjo EU urejajo digitalni kataster.

Veliko Albancev je razseljenih po svetu, vpliv imajo v ZDA, zato ima ameriška politika tudi močan vpliv na Albanijo. Za časa izoliranosti države Albanci niso smeli iz države, ker jim to ni dopuščal sistem, pa vendar so si to močno želeli. Sedaj pa, ko imajo demokracijo zahodno evropskega tipa, pa jim te države predpisujejo vstopne vize. Brez vize gredo lahko v Črno goro, Makedonijo, BiH, Turčijo in Izrael. V času druge svetovne vojne, ko je Hitler preganjal Žide po Evropi, so jih Albanci na svojem ozemlju gostoljubno in zaščitniško sprejeli, zato imata sedaj Albanija in Izrael poseben politično čustveni odnos (Debeljak, 2009b).

2.1.9 Kosovo – najmlajša evropska država

Republiko Kosovo, je do našega obiska v marcu 2009 priznalo 52 držav po svetu. Od leta 1999 je Kosovo pod upravo Združenih narodov. Na Kosovu živi 2,4 milijona ljudi, 90 % je Albancev in številne manjše narodnostne skupine. Od tega je 20 - 25 % katolikov, ostali so muslimani. Kosovo je po starosti prebivalstva ena najmlajših držav v Evropi, saj je narodni prirastek 3 promila letno, povprečna starost prebivalcev pa je 27 let. Na Kosovo se skoraj vse uvozi, veliko je slovenskega blaga. Zelo veliko ljudi dela v tujini, denar pa pošiljajo domov. Za kmetovanje so tukaj dobri pogoji, zemlja je privatna, potrebujejo pa svež kapital. Kosovo se infrastrukturno povezuje s svetom v smeri proti Albaniji, saj trenutno gradijo avtocesto Priština – Tirana. Neformalno smo tudi iz drugih virov izvedeli nekatere ocene stanja na Kosovu. Dejstvo je, da so k državnosti Kosova v veliki meri botrovale ZDA, saj imajo na tem delu Balkana velik politični, vojaški in ekonomski interes. Tako je na planini pri Uroševcu postavljena največja opazovalna ameriška baza v Evropi. V izvedbi je projekt elektrifikacije z energetskega kroga na območju tega dela Balkana in Italije (Debeljak, 2009c).

Pri mestu Uroševac smo si ogledali prvo kmetijo. Abdula Isufi je agronom in lastnik kmetije v kraju Loško bare. Na kmetiji redi 70 govedi, od tega je 35 krav molznic. Telice montafonske pasme je kupil v Nemčiji blizu Stuttgarta, del črede pasme montbeliarde pa v

Franciji. Sedaj iz lastne reprodukcije prodaja plemenske telice po ceni 1.800 €. S ceno mleka je zadovoljen, saj dosega najvišje parametre. Za mleko s 4,20 % maščobe in 60.000 mikroorganizmov prejme plačilo po 0,38 € na liter. Vsak dan se na kmetiji vrši odvoz mleka, na dan obiska je oddal 550 litrov mleka, poleti pa odda do 700 litrov. Lani je tudi prvič dobil podporo od države, to je 100 € na plemensko telico. Poseje 100 do 150 ha pšenice in ječmena. Na 50 ha seje tudi koruzo, semena kupuje v Vojvodini. Krmne koncentrate izdeluje sam, sodeluje pa s podjetjem Sano in je zelo zadovoljen. Sojo za izdelavo mešanice krmil kupuje v grškem pristanišču Solun. Cena koruze na trgu je 0,15 €/kg, soje 0,40 €/kg. V kmetijo je vse investiral sam s svojimi sredstvi in s kreditom z 12-% obrestmi. Kmetijsko zemljo ima v najemu, najemnina je 60 €/ha. Zemljo je težko kupiti, cena je od 10.000 do 20.000 €/ha. Zaposlena ima dva delavca, ki dnevno delata od 5.00 do 11.00 ure in od 16.00 do 20.00 ure za plačo 300 € mesečno (Debeljak, 2009d).

Naslednji strokovni ogled je bil obisk farme Evro Lona. Na farmi je 15 zaposlenih, obdelujejo 500 ha zemlje, redijo 100 krav molznic in tudi še ostalo govedo. Plemenske telice so kupovali v državah EU, med temi tudi v Sloveniji. Na farmi redijo tudi osle in konje. Za področje tehnologije krmljenja in veterinarskega področja sodelujejo s podjetjem Sano. Ocenjujejo, da ob dobri krmi ni tehnoloških problemov. Osnovna krma je koruzna silaža, travna silaža, seno in slama. Proizvedeno mleko predelujejo v lastnem obratu in ga s svojimi vozili razvažajo po trgovinah. Na obisku te farme se nam je pridružila tudi televizija Kosova in o našem obisku poročala v osrednjem dnevniku (Debeljak, 2009d).

Kosovo ima več prebivalcev kot Slovenija, ne more pa se primerjati z mlečno proizvodnjo, saj ima Slovenija presežke mleka, na Kosovu pa ga pridelajo le 40 milijonov litrov, zato je razvoj te panoge še v velikem porastu. Zadnji strokovni ogled je bil obisk mlekarne Bylmet. Lastnik te privatne mlekarne ima izkušnje, saj je že prej delal v mlekarni. Mlekarna Bylmet je bila ustanovljena leta 1997. Kot je pojasnil lastnik, je postopek za ustanovitev enostaven in hiter, kar je seveda razumljivo za razmere v tej hitro razvijajoči se deželi. Odkup vršijo od 50 proizvajalcev mleka po ceni 0,35 € na liter. Dnevno predelajo 10.000 litrov mleka, kapaciteta mlekarne pa je 20.000 litrov. Proizvajajo 4 vrste sira in

jogurte. Ob ogledu smo nekatere izdelke tudi degustirali. Izdelke iz lastne proizvodnje tudi z lastnimi vozili dostavljajo v trgovine (Debeljak, 2009d).

2.1.10 Haiti – obubožana dežela

Noam Chomsky je priznan in spoštovan ameriški mislec, ki v svojih knjigah razgalja svetovno, predvsem pa ameriško izkoriščevalsko politiko. Iz njegove knjige Profit pred ljudmi mi je posebno ostalo v spominu poglavje, kjer opisuje, kako so v polpretekli zgodovini na prefinjen politični način Združene države Amerike (ZDA) izkoriščale Haiti.

Zahodni svet ima za Evropejce kratko zgodovino, ki se je začela z letom 1492, ko je Krištof Kolumb odkril Ameriko. Na Haitiju so prvotno živeli Indijanci, ki so bili hitro iztrebljeni. Kasneje so na otoku zavladali francoski pirati, kjer so razvili cvetoč plantažni sistem z izkoriščanjem črnih sužnjev iz zahodne Afrike. Leta 1804 so se sužnji osvobodili in nastala je prva črnska republika na svetu. V tem obdobju so se osamosvojile tudi ZDA in v svoji doktrini razvoja za začetek izkoriščale svojo ameriško okolico, sedaj pa si podrejajo cel svet. Tako so leta 1915 ZDA okupirale Haiti, okupacija pa je trajala do leta 1934. Toda tudi po tem letu in vse do danes je bil Haiti nestabilna država. V zadnjih desetletjih je ameriška politika v sodelovanju s haitskimi bogataši na tem otoku izvajala izkoriščevalsko razvojno politiko.

Chomsky (2005) v svoji knjigi, ki je leta 2005 izšla tudi v Sloveniji, opisuje, kako so na Haitiju izvajali razvojni program.

»Danes je dežela na robu katastrofe in le malo verjetno je, da bo na otoku v bližnji prihodnosti še možno preživeti. Leta 1981 so začeli z razvojnim programom, ki sta ga pripravila USAID – (Ameriški urad za mednarodni razvoj) in Svetovna banka. Temelji na sestavljajalnih tovarnah ter kmetijskem izvozu, ki je vzel zemljo, na kateri so prej pridelovali hrano za lokalno prebivalstvo ... Na Haitiju so bile posledice opisane ekonomije običajne: visoki dobički za tovarnarje iz ZDA in domače superbogataše ter 56-odstotni padec plač v osemdesetih letih ... Poslovno usmerjeno kmetijstvo dobiva močna finančna sredstva, na drugi strani pa vaško kmetijstvo in obrt, ki omogočata preživetje velike večine prebivalcev,

ne dobita nič. Sestavljalne tovarne, ki so v lasti tujcev, zaposlujejo delavce (večinoma ženske) za plače, ki so daleč pod zadovoljivimi plačami, in v neznosnih delovnih pogojih. Poleg tega dobiček kujejo tudi zaradi poceni električne energije ... Preden so bile vpeljane "reformne", je domača pridelava riža krila skoraj vse domače potrebe. Predstavljala je tudi pomemben delež domače ekonomije, s katero je bila tesno povezana. Zahvaljujoč enostranski "liberalizaciji" trenutno krije samo še polovico, kar vpliva na celotno ekonomijo« (Chomsky, 2005).

Januarja 2010 je Haiti prizadel eden najhujših potresov v zgodovini človeštva, posledice so znane, v medijih pa spremljamo tudi razvoj dogodkov. Že tako revna dežela je postala porušena, lačna, ljudje trpijo, ob tem pa ima kriminal od vrha politike pa do zadnjega cestnega lopova vse pogoje za razvoj.

To dogajanje na Haitiju je tudi nauk in opozorilo, da morajo države skrbeti za lasten razvoj kmetijstva in samopreskrbo prebivalstva. Na svetu je še veliko "Haitijev". Naj na koncu sarkastično pripomnim: »ZDA sedaj pomagajo Haitiju z vojsko in hrano, vendar to ni pomoč, ampak bo Amerika le vrnila nekaj nakradenega premoženja, ko pa si bo država opomogla, bodo Američani zopet pobirali svoje profite.«

2.2 STANJE SLOVENSKEGA KMETIJSTVA

2.2.1 Splošne socioekonomske in demografske značilnosti

Slovenija je z 20.273 km² površine ena manjših evropskih držav. Leži na območju, kjer se stikajo različne klimatske in geomorfološke značilnosti, ter različne kulture alpskega, mediteranskega in panonskega sveta. S svojo tranzitno lego na ožini med Alpami in najsevernejšim zalivom Sredozemskega morja predstavlja enega pomembnejših evropskih prehodov iz jugovzhodne Evrope proti zahodu in iz osrednje Evrope proti jugu. Slovenski prostor je prepoznaven po veliki reliefni razgibanosti, raznovrstni kulturni krajini, stavbni in naselbinski dediščini ter bogatih in raznolikih naravnih sistemih. Skoraj 90 % površine leži na nadmorski višini nad 300 m, ravninska območja v obliki sklenjenih dolin in kotlin pa predstavljajo le slabih 20 % vsega ozemlja. Posledica tega je bila težja prehodnost

območij v preteklosti, težavne so bile razmere za poselitev in organizacijo gospodarskih dejavnosti (Program razvoja podeželja ..., 2008).

Razmeroma neugodne, a pestre naravne razmere neposredno vplivajo na:

- razpršeno poselitev in veliko število majhnih naselij,
- specifično strukturo rabe zemljišč,
- visoko stopnjo naravne in biotske raznovrstnosti,
- kulturno raznovrstnost,
- bogastvo površinskih in podzemnih voda
- raznolikost kulturne krajine (Program razvoja podeželja ..., 2008).

Slovenija se uvršča v krog držav članic EU z nadpovprečnim deležem podeželskih območij. Po kriterijih OECD se v podeželska območja uvršča 67 % vseh občin (NUTS 5) oziroma 77 % celotnega ozemlja, v podeželskih občinah pa živi 41 % vsega prebivalstva. Na ravni (NUTS 3) je kar enajst od dvanajstih statističnih regij podeželskih, na ravni (NUTS 2) pa je Slovenija ena regija in se v celoti uvršča v podeželsko območje (Program razvoja podeželja ..., 2008).

Slovenija se z 2 milijonoma prebivalcev (0,5 odstotka prebivalstva EU) in gostoto poseljenosti 98 prebivalcev/km² uvršča med relativno redko poseljene države članice EU. Za poselitveni vzorec je značilna zgoščena poselitev dolinskih (ravninskih) delov, kjer na slabih 20 odstotkih ozemlja živi skoraj 60 odstotkov vsega prebivalstva. V hribovitem predalpskem ter dinarsko-kraškem svetu je poselitev redka, prevladujejo manjša razpršena naselja, kjer se prebivalstvo stara. Podobno pa velja tudi za območja ob državni meji. Demografska struktura podeželskih območij v Sloveniji se v veliki meri razlikuje od splošne demografske slike. To velja tako za zaposlitveno kot tudi za starostno strukturo prebivalstva. Zaradi staranja prebivalstva in hkratnega odliva mladega prebivalstva s podeželja (beg možganov) je demografska struktura manj ugodna v pretežno podeželskih regijah. Neugodna starostna struktura podeželskih območij je še posebej pereča v kmečkih gospodinjstvih. Več kot polovica nosilcev kmetijskih gospodarstev je starejših od 55 let, delež gospodarjev, mlajših od 45 let, pa znaša le slabih 19 odstotkov. Nekoliko boljša je starostna struktura gospodarjev na večjih kmetijah, vendar je bilo poslabšanje starostne strukture gospodarjev kmetij večjih od 10 ha KZU še večje kot pri vseh kmetijah.

Povprečna starost kmečke ženske v Sloveniji je 50 let. Kar sedem od desetih kmečkih žensk je starejših od 45 let. Dve tretjini od njih ima končano ali nedokončano osnovno šolo, dobra tretjina pa ima doseženo srednješolsko izobrazbo. V povprečju so kmečke ženske, ki so delale v kmetijstvu v letu 2005, opravile skoraj 42 ur dela na teden. Poleg tega pa ženska, mlajša od 45 let, skrbi še za 1,3 otroka. Migracijski tokovi na podeželju so dvojne narave. Beležimo povečanje prebivalstva na podeželju v bližini urbanih centrov, na drugi strani pa se oddaljenejša podeželska območja še naprej praznijo. Negativni demografski in gospodarski trendi so tako še posebej izraziti na odročnejših in oddaljenih podeželskih območjih. Ta območja izrazito zaostajajo tudi v infrastrukturni opremljenosti, ki je predpogoj za gospodarski in socialni razvoj (Program razvoja podeželja ..., 2008).

2.2.2 Gospodarska rast

Slovenija se uspešno vključuje v evropski gospodarski prostor. Po treh letih razmeroma skromne gospodarske rasti je v letih 2004 in 2005 prišlo do njene ponovne pospešitve (na 4,2 oziroma 4,0 odstotka). Gospodarska rast je v povprečju obdobja 2000 – 2005 znašala 3,4 odstotka, kar je nad povprečjem EU-25. Slovenija je tako v letu 2004 dosegla 86,4 odstotkov bruto domačega proizvoda na prebivalca po kupni moči glede na povprečje EU, po letu 2008 pa je že presegla 90,9 odstotkov tega povprečja (Eurostat,2006,cit. po Program razvoja podeželja ..., 2008).

2.2.3 Raba tal

V Sloveniji v strukturi rabe tal prevladujejo gozdovi, ki pokrivajo 59,8 % celotnega ozemlja države, njihova površina pa se je doslej postopoma povečevala. Kmetijska zemljišča predstavljajo 32 odstotkov celotnega državnega ozemlja, 8,2 odstotka površin pa predstavljajo ostala zemljišča. V strukturi rabe kmetijskih zemljišč zavzemajo največji delež trajni travniki in pašniki (54,6 %), sledijo njive (30,3 %) ter trajni nasadi (8,4 %). Slabih 7 % kmetijskih zemljišč predstavljajo ostala kmetijska zemljišča. To so zemljišča, kjer je bilo gospodarjenje zaradi različnih naravnih, ekonomskih in socialnih vzrokov v preteklosti opuščeno. Delež travinja v strukturi rabe kmetijske zemlje je skoraj dvakrat večji od povprečnega deleža v EU. Kljub velikemu deležu pa je za travnati svet v Sloveniji

značilno, da je ekonomsko razmeroma slabo izkoriščen, saj ekstenzivni travniki še vedno predstavljajo večji delež kot intenzivni. Travniki in pašniki v Sloveniji pokrivajo skoraj dve tretjini vseh kmetijskih zemljišč. Razlogi za to so:

- razgibanost reliefa in členjenost površin,
- humidnost klime, ki z nadpovprečno vlažnostjo in razmeroma ugodno letno razporeditvijo padavin in temperatur nudi ugodne razmere za rast travniških rastlinskih vrst,
- nadmorska višina, ki skupaj z reliefno razgibanostjo, predvsem v hribovskih in gorsko višinskih območjih, onemogoča druge intenzivnejše rabe,
- kraški značaj površja v večjem delu države, ki zaradi plitvosti in slabše kakovosti tal pogojuje predvsem travniško rabo tal (Program razvoja podeželja ..., 2008).

V zadnjih desetletjih prisoten trend povečevanja površin v zaraščanju se je po letu 2003 umiril, tako da se v zadnjih treh letih skupna površina kmetijskih zemljišč bistveno ne spreminja. Značilnost kmetijskih zemljišč, katerih skupna površina v Sloveniji po zadnjih podatkih znaša nekaj manj kot 650.000 ha, je v velikem deležu absolutnega travinja in nasprotno razmeroma majhnem deležu njiv in trajnih nasadov. Razmerje med travniškimi in njivskimi površinami se je predvsem v zadnjem stoletju še posebej izrazito spremenilo v korist travinja. Medtem ko se po površini kmetijske zemlje na prebivalca (0,32 ha), Slovenija še lahko primerja z evropskim povprečjem, pa se glede na površino njiv na prebivalca (0,11 ha) nahaja na samem repu evropskih držav. Slovenija nima večjih sklenjenih območij, primernih za poljedelsko pridelavo. Zaradi razgibanega površja so njivske površine v glavnem omejene na ravninske dele dolin in kotlin. Izjema je severovzhodni, panonski del, ki predstavlja najpomembnejše poljedelsko območje v državi. Večina kmetijskih zemljišč (72,5 %) se nahaja v območjih z omejenimi možnostmi za kmetovanje skladno s PRP 2004 - 2006. Neugodne razmere kmetijske dejavnosti sicer ne onemogočajo popolnoma, vendar pa povzročajo manjšo proizvodno sposobnost kmetij, ožji izbor kultur, usmerjanje proizvodnje ter prilagoditev tehnologij, kar ima za posledico dražjo pridelavo. Kmetije v teh območjih so manj konkurenčne in zaradi odražanja specifičnih naravnih pogojev v strukturi rabe kmetijskih površin tudi manj prilagodljive. Kljub nižjim pridelovalnim potencialom za kmetijstvo pa ima kmetovanje na teh območjih

zelo pomembno vlogo pri ohranjanju poseljenosti podeželskih območij in kulturne krajine ter vzdrževanju ekološkega ravnotežja.

Kmetijstvo v Sloveniji v glavnem sloni na družinskih kmetijah, ki predstavljajo 99,8 % skupnega števila kmetijskih gospodarstev in obdelujejo 94,8 % vse kmetijske zemlje v rabi (2005). Spremembe v devetdesetih so pospešile proces koncentracije in specializacije v kmetijstvu, vendar je povprečna velikost gospodarstev še vedno majhna (6,3 ha kmetijske zemlje). Družinske kmetije in kmetijska podjetja, popisana v okviru popisa kmetijstva, so imela v letu 2000 skupaj v lasti 848.058 ha zemljišč. Preračunano na enoto gospodarstva imajo družinske kmetije v lasti povprečno skoraj 10 ha zemljišč, kar je več kot petkrat manj kot kmetijska podjetja. Razlike v obsegu zemljišč v lasti so razen iz povprečne velikosti razvidne tudi iz velikostne strukture gospodarstev. Pri družinskih kmetijah prevladujejo srednje velika gospodarstva, med katerimi sestavljajo največji delež (27,3 %) kmetije med 5 in 10 ha zemljišč v lasti. V okviru velikostne strukture kmetijskih podjetij zavzemajo skoraj polovico gospodarstva, ki imajo v lasti več kot 20 ha zemljišč. Kmetijska gospodarstva dajejo nekaj več kot 8.000 ha ali 9,3 % vseh zemljišč v lasti v najem drugim uporabnikom. Večino zemljišč (98,5 %) dajejo v najem družinske kmetije. Te v povprečju oddajajo 1,7 ha zemljišč na gospodarstvo. Skoraj 30 % kmetij oddaja v najem od 1 do 2 ha zemljišč v lasti. Tako z vidika števila gospodarstev kot tudi z vidika površin, je obsežnejši najem zemljišč. Zanj se odloča skoraj 30 % vseh kmetijskih gospodarstev v Sloveniji. Več kot četrtno vseh zemljišč jemljejo v najem kmetijska podjetja. Medtem ko družinske kmetije večinoma najemajo manjše površine, pa pri kmetijskih podjetjih absolutno prevladujejo gospodarstva, ki najemajo 50 ali več ha zemljišč (Program razvoja podeželja ..., 2008).

Zasebna lastnina in razdrobljena posest prevladuje tudi v gozdarstvu. Lastniška struktura slovenskih gozdov se zaradi denacionalizacije še vedno precej intenzivno spreminja. Po ocenah bo po zaključeni denacionalizaciji v državni lasti ostalo okoli 20 odstotkov gozdov. Družinske kmetije imajo v lasti manj kot polovico zasebnih gozdov, zasebna nekmečka posest pa se v Sloveniji povečuje po skupnem deležu površine zasebnih gozdov, predvsem pa po številu posesti (Program razvoja podeželja ..., 2008).

2.2.4 Kmetijska dejavnost

Kmetijstvo, živilstvo in gozdarstvo v Sloveniji se soočajo s procesi prestrukturiranja. Nizka produktivnost ostaja problem zlasti v kmetijstvu, vzroke zanjo pa lahko iščemo predvsem v slabi zemljiški in posestni strukturi, nizki stopnji profesionalizacije ter razmeroma nizki delovni intenzivnosti. Po podatkih ekonomskih računov kmetijstva je bruto dodana vrednost kmetijstva v Sloveniji v povprečju 2004 – 2005 znašala 5.499 evrov na polnovredno delovno moč (PDM), kar je le slaba tretjina te vrednosti v EU-25. K nizki produktivnosti kmetijstva pomembno prispevajo številni dejavniki, med katerimi lahko poleg neugodne velikostne strukture, izpostavimo še starostno in izobrazbeno strukturo ter nizko stopnjo specializacije proizvodnje na kmetijskih gospodarstvih. Povprečna ekonomska velikost gospodarstev je v letu 2005 znašala le 4,6 ESU. Kljub procesu koncentracije je povprečna velikost kmetijskih gospodarstev v Sloveniji še vedno skoraj trikrat manjša kot v povprečju EU. Hkrati je vložek dela na slovenskih kmetijskih gospodarstvih, merjen s polnovrednimi delovnimi močmi (PDM), na ravni povprečja EU, kar kaže na nizko produktivnost oziroma slabo izkoriščenost delovnega potenciala v kmetijstvu. Eden od vzrokov za nizko produktivnost kmetijstva je tudi neugodna starostna in izobrazbena struktura nosilcev kmetijskih gospodarstev. Po podatkih strukturnega popisa (SUR5-SKMG) je bila v letu 2005 več kot polovica gospodarjev na kmetijah starejših od 55 let, delež gospodarjev, mlajših od 45 let, pa znaša le 19 odstotkov. Delež gospodarjev z vsaj poklicno ali višjo izobrazbo je v letu 2005 znašal 46,8 odstotka, kakršnokoli kmetijsko izobrazbo pa je imelo le 27,8 odstotkov nosilcev kmetijskih gospodarstev. Mlajši nosilci kmetijskih gospodarstev imajo v povprečju višjo stopnjo formalne izobrazbe in so tudi boljše usposobljeni za delo v kmetijstvu in so se zato zmožni učinkoviteje prilagajati tehnološkim spremembam ter razmeram na trgu. Prenos kmetij na mlajše gospodarje ter usposabljanje in izobraževanje ob učinkovitejši izrabi že vzpostavljenih sistemov svetovanja, izobraževanja, informiranja in usposabljanja na celotnem območju države, lahko pomembno prispeva k večji inovativnosti, strukturnim spremembam in dvigu konkurenčnosti kmetijstva. Za Slovenijo je značilna razdrobljenost enot rabe v kmetijstvu, ki so poleg tega po večini majhne in razpršene. Kmetijska zemljišča v rabi so razdeljena na okoli 720.000 enot rabe, ki se raztezajo na več kot 1.700.000 parcelah. Kmetijska gospodarstva imajo povprečno od 9 do 10 enot rabe, ki so razpršene

na več lokacijah. Neugodna zemljiška struktura predstavlja pomembno strukturno oviro pri nadaljnem razvoju kmetijstva. V zadnjih letih je sicer zaznati določen napredek, ki pa ga še vedno ovira nemobilnost trga kmetijskih zemljišč ter premalo učinkovita zemljiška politika. Prav to pa je eden ključnih pogojev za izboljšanje posestne strukture. Z nasprotnega vidika pa razdrobljenost kmetijskih površin pripomore pri ohranjanju biodiverzitete, habitatov in okoljskih posebnosti, kar predstavlja pozitivno karakteristiko v smislu ohranjanja okolja. Obseg izvajanja komasacij, ki lahko učinkovito prispevajo k odpravljanju problema razdrobljenosti kmetijskih zemljišč, je bil v zadnjih letih zelo omejen. Tako je bilo v zadnjih 15 letih komasiranih samo okoli 5.000 ha, kar predstavlja le 1 odstotek vseh kmetijskih zemljišč v rabi. Izkušnje z dosedanjim izvajanjem podpor komasacij kažejo, da so le-te lahko učinkovite le v primeru, da pobude za uvedbo komasacij prihajajo neposredno od kmetov. To velja še zlasti v primeru, če podpore vključujejo tudi izboljšanje zemljišč in ureditev prometne infrastrukture na komasacijskem območju. Slovensko kmetijstvo še zmeraj nosi breme preteklosti. Desetletja se je razvijalo v specifičnem politično-ekonomskem okolju, ki ni bilo naklonjeno zasebnemu kmetovanju. Zaradi decentraliziranega regionalnega razvoja, ki je omogočal bližino delovnih mest, se je izoblikovala posebna socioekonomska struktura kmetijskih gospodarstev, kjer prevladujejo mešane kmetije, ki kombinirajo dohodke iz različnih virov in kjer je kmetijstvo pogosto predvsem dodatna ter ne glavna aktivnost. Spremembe v devetdesetih so pospešile proces koncentracije in specializacije, vendar v strukturi še vedno prevladujejo mešane kmetije. K tem je dodatno pripomogla majhnost kmetij. Slovensko kmetijstvo se je dolgo časa razvijalo v povsem drugi smeri kot kmetijstvo večine drugih evropskih držav. To še posebej velja za agrarno strukturo in njen razvoj. Medtem ko se je v državah z razvitim kmetijstvom, vzporedno z izboljševanjem kmetijske tehnologije, razmeroma hitro povečevala velikost obratov ter koncentrirala specializirana pridelava, se je vse do začetka devetdesetih let prejšnjega stoletja v Sloveniji odvijal ravno obraten proces. Za njega je bilo značilno nenehno slabšanje zemljiške in posestne strukture, nizka stopnja profesionalizacije ter razmeroma nizka delovna intenzivnost (Program razvoja podeželja ..., 2008).

2.2.5 Gozdarstvo

Gozdarstvo ima v Sloveniji pomembno gospodarsko in okoljevarstveno vlogo. Gozdovi pokrivajo 59,8 odstotka celotnega ozemlja Slovenije, njihova površina pa se je doslej postopoma povečevala. V gozdovih sta v zadnjih petdesetih letih naraščala lesna zaloga in prirastek lesa. Proizvodna sposobnost zlasti zasebnih gozdov je zaradi različnih vzrokov premalo izkoriščena. V skladu z gozdnogospodarskimi načrti bi lahko izkoriščali okoli 62 odstotkov prirastka, realni izkoristek pa znaša le 40 odstotkov. Zaradi denacionalizacije se še vedno precej intenzivno spreminja lastniška struktura slovenskih gozdov. Analiza ob izdelavi gozdnogospodarskih načrtov za obdobje 2001 – 2010 je pokazala naslednjo strukturo: 71 odstotkov zasebnih gozdov fizičnih oseb, 1 odstotek zasebnih gozdov pravnih oseb, 26 odstotkov državnih gozdov in 2 odstotka občinskih gozdov. V obdobju 2000 – 2005 so zasebni gozdovi gotovo še pridobili odstotek ali dva na račun državnih gozdov. Predvidevamo, da bo po zaključeni denacionalizaciji približno 20 odstotkov gozdov ostalo v državni lasti. Družinske kmetije, ki jih je bilo leta 2003 še 68.644, imajo v lasti manj kot polovico zasebnih gozdov (385.361 ha). Zasebna nekmečka posest se v Sloveniji povečuje po skupnem deležu površine zasebnih gozdov (53 odstotkov), predvsem pa po številu posesti (78 odstotkov). Po podatkih nacionalnih računov je BDV na zaposlenega v gozdarstvu v obdobju 2004 – 2005 znašal v povprečju 15.455 €, kar je 60 odstotkov povprečja za Slovenijo. Prispevek gozdarstva k BDP Slovenije se zadnja leta giblje okoli 0,2 odstotka. Iz kazalcev uspešnosti gospodarjenja je razvidno zaostajanje za povprečjem drugih predelovalnih dejavnosti v državi. Donosnost sredstev in kapitala v gozdarstvu zaostaja za povprečjem drugih gospodarskih panog, nadpovprečne pa so kratkoročne finančne in poslovne obveznosti panoge (Program razvoja podeželja ..., 2008).

Slovensko gozdarstvo izkazuje nizko produktivnost dela. To je mogoče preseči le z izrazitejšim povezovanjem zasebnih lastnikov in solastnikov gozdov, s čimer se bistveno zmanjšajo stroški sečnje, spravila in prodaje lesa, prodaja gozdnih lesnih sortimentov pa poveča. Za povečanje izkoriščenosti gozdov je potrebno povečati tudi odprtost gozdov z gozdnimi cestami in vlakami. Proizvodna sposobnost, zlasti zasebnih gozdov, je zaradi različnih vzrokov premalo izkoriščena. Pri tem izstopajo predvsem razdrobljenost gozdne posesti (2,6 ha gozda/lastnika), razpršenost (214 tisoč zasebnih lastnikov oz. 485 tisoč

lastnikov gozdov), nepovezanost lastnikov gozdov pri izvedbi del v gozdovih in pri prodaji lesa, slaba in neustrezna infrastruktura, nezadostna usposobljenost in opremljenost lastnikov gozdov za dela v gozdu ter neustrezna organiziranost in učinkovitost obstoječih svetovalnih služb. Zaradi danih razmer so stroški gospodarjenja visoki, obenem pa je v zadnjem desetletju opazen trend realnega padanja cen lesa. Večje napore je treba vložiti tudi v izboljšanje tehnološke usposobljenosti in v dvig ravni znanja za uporabo zahtevnejših tehnologij, v naložbe in predvsem organiziranje proizvajalcev, v višjo stopnjo dodane vrednosti javnih sredstev. Nove dohodkovne možnosti z izrazitimi pozitivnimi okoljskimi učinki lahko najdemo tudi v višji izrabi alternativnih gozdnih virov (les kot obnovljivi vir energije). Politika upravljanja z gozdovi v Sloveniji je in bo ostala naravnana v smeri trajnostne rabe gozdov. Uveljavljeni nacionalni predpisi na tem področju zagotavljajo spoštovanje naravnih zakonitosti, poleg tega pa so vsi posegi v gozdove podvrženi presoji vplivov na okolje (Program razvoja podeželja ..., 2008).

3 MATERIAL IN METODE

3.1 PREDSTAVITEV OBMOČJA RAZISKAVE

3.1.1 Loški Potok v luči franciscejskega katastra od 1801 do 1840

V začetku 18. stoletja je takratna Avstro-ogrska na svojem oblastnem ozemlju izvajala vzpostavitev katastra. Loški Potok je bil takrat razdeljen na tri katastrske občine, te pa so k.o. Hrib, k.o. Retje in k.o. Travnik, ta razdelitev pa velja še danes. Kategorije posameznih zemljišč so bile razdeljene na:

- njive, ki so bile razdeljene glede na kakovost na tri razrede.
- travnike, ki so se delili na: čiste travnike, ki so bili nadalje deljeni v štiri kakovostne razrede, travnike s sadnim drevjem in travnike, ki so bili deloma porasli z drevjem.
- pašnike, ki so bili razdeljeni na čiste pašnike in na pašnike, porasle z drevjem.
- gozd, ki je bil razdeljen na visoki iglasti gozd in visoki mešani gozd.

Preglednica 2: Pregled kategorij površin v začetku 19. stoletja v Loškem Potoku

Kategorija zemljišča	površina	% površine	Število parcel
njive	482 ha 46 a 4,59 m ²	7,83	4221
travniki	2822 ha 12 a 70,02 m ²	45,82	4556
pašniki	798 ha 82 a 70,55 m ²	12,97	207
gozd	1990 ha 87 a 75,80 m ²	32,32	88
neplodno	65 ha 51 a 24,74 m ²	1,06	ni podatka
skupaj	6159 ha 80 a 45,70 m²	100,00	

Na njivah so pridelovali predvsem krompir, pšenico, ječmen, oves, proso pa tudi rž in ajdo. Od gomoljnic so sadili repo in korenje, od stročnic pa predvsem bob. Deteljo so kot kolobarno kulturo sejali za prehrano živine. Upoštevali so petletni kolobar, v katerem so bile pretežno zastopane pšenica, ječmen, oves, krompir in detelja. Po podatkih cenilnega operata iz leta 1833 so bili pridelki glede na kakovostni razred njiv sledeči: pšenica 585 do

975 kg/ha, ječmen 877 do 1462 kg/ha, oves 1072 do 1852 kg /ha, proso 1657 kg /ha, krompir 4875 do 8774 kg/ha, detelja 3120 do 3920 kg/ha, ajda 682 do 780g/ha. Pridelki so preračunani na današnje veljavne mere, takrat pa so uporabljali drugačno meroslovje kot so »oral, kvadratna klafta, kubična klafta, metzen, mernik, cent, funt«. Njive so v času petletnega kolobarja pognojili dva do trikrat v letni količini 9359 do 15599 kg hlevskega gnoja na ha njivskih površin. V tistem času ni bilo gnojničnih jam za gnojnico in tudi še ni bilo mineralnih gnojil. Pašniki in travniki so bili gnojeni le z izločki blata in seča živali, ki so se pasle na teh površinah. Travnike so kosili enkrat ali dvakrat glede na kakovostni razred. Po kvaliteti je bilo seno opredeljeno na sladko in kislo. Letni pridelek sena je bil od 682 do 1560 kg/ha. Pašnike so kosili enkrat letno, pridelek sena pa je bil 195 do 244 kg/ha.

Po podatkih cenilnega operata je bilo leta 1833 v Loškem Potoku 2229 glav živine (612 krav, 540 volov, 240 mlade govedi, 520 ovac, 270 svinj in 47 konj).

Iz obstoječih podatkov o kmetijskih površinah ter števila in kategorij živali je z upoštevanjem strokovnih normativov možno ugotoviti, da je bila v tistem času obremenitev 0,36 glav velike živali na ha kmetijskih površin. V prenesenem pomenu besede in dejstev so kmetje že v tistem času upoštevali in izvajali pogoje Slovensko kmetijsko okoljskega programa (SKOP).

Od najpomembnejših objektov je bilo leta 1824 v Loškem Potoku 274 stanovanjskih in poslovnih stavb, 226 hlevov, 94 gospodarskih poslopij, 94 skednjev, 57 podov, 2 kašči, 3 kleti, 3 žage, 5 mlinov, 1 kovačija in 2 cerkvi, kar je predstavljalo skupaj 761 objektov. Leta 1830 je v Loškem Potoku v šestih vaseh in dveh zaselkih živelo 2121 ljudi. Od skupno 411 družin se jih je 372 ukvarjalo samo s kmetovanjem, 4 le z obrtjo ter 35 z obema dejavnostma hkrati.

O težkih življenjskih razmerah v času od 1801 do 1840 leta priča podatek, da je bila umrljivost prebivalcev v obdobju 0 do 10 let starosti kar 47,5 %. Oziroma drugače povedano, v tistem času je umrlo skoraj polovico otrok v starosti do 10 let.

Vsi navedeni podatki so iz obsežne dragocene raziskovalne naloge, ki jo je opravila ga. Mojca Šifrer-Bulovec, univ. dipl. etnologinja in zgodovinarica. Raziskava je bila objavljena v Glasniku slovenskega etnografskega muzeja. V raziskovalni nalogi je še veliko dragocenih podatkov, opisov, izračunov, interpretiranj in ostalih pomembnih podrobnosti, ki ustvarjajo sliko življenja in dela v takratnem času.

Na koncu raziskave avtorica navaja: »Iz tega kratkega pregleda lahko razberemo, da življenje Potočanov v začetku 19. stoletja ni bilo lahko. Kamnita kraška zemlja, ki so jo izrabili do zadnje možnosti, jim je rezala le tanek kos kruha, zato so morali iskati še dodatne vire zaslužka, da so lahko preživeli. Bremenilo jih je tudi plačevanje desetine in deželnoknežjih davkov ter tlaka. Hranili so se zelo skromno, umrljivost dojenčkov in majhnih otrok je bila visoka, večkrat pa so med njimi kosile tudi razne nalezljive bolezni, kot koze, kolera in druge. Kmet takrat ni imel nobenih možnosti niti volje, da bi si pridobil znanje o naprednejšem in bolj donosnem kmetovanju, s katerim bi si lahko vsaj deloma izboljšal svoj gospodarski položaj (Šifrer-Bulovec, 1996).

Pisateljica Zofka Kvedrova, ki je svoj čas živela v Loškem Potoku in ustvarjala literarna dela iz življenja tukajšnjih ljudi, je v svoji knjigi »Iz naših krajev« izdala potoške zgodbe, med katerimi so Hrvatarji najbolj priznana mojstrovina, kjer je med drugim zapisala: »Hrvatarji gredo! – se je razlegalo po vaseh med hribi. Prijazne vasi, revne vasi, pol v šumah, pol na Krasu. Zemlja peščena, nerodovitna, podnebje ostro. Kar ostane spomladi po povodnji, v letu po toči, to pomori jeseni prezgodnja slana. Marsikatero leto ne izkopljejo kmetje niti toliko iz njiv, kolikor so bili vsejali v zemljo. Samo šume so v nekaterih krajih up in rešitev tega ljudstva. Žilavo ljudstvo je to, zdravo, delavno...« (Debeljak, 2007).

Da lahko načrtujemo prihodnost gospodarske dejavnosti ali življenja na določenem območju, moramo poznati preteklost, naravne danosti ter upoštevati to vedenje in vrednotenje dejavnosti, prostora in časa. V okviru Evropske unije se je pred časom oblikovala nova skupna kmetijska politika za obdobje od leta 2007 do 2013. V tem obdobju samo kmetovanje kot fizični obseg proizvodnje ne bo pridobilo na pomenu. Teža

razvoja bo na vseh ostalih gospodarskih dejavnostih, ki so le prostorsko vezani na podeželje in bivalno okolico prebivalcev.

Preglednica 3: Podobnosti in razlikovanje življenja in dela v 200-letni zgodovini kraja

Področje življenja in dela	V začetku 18. stoletja	V začetku 21. stoletja
Število zaposlenih v kmetijstvu	Skoraj vsi	Le nekaj, vključno z javnimi in komercialnimi uslužbenci
Glavne poljščine za gospodinjstvo	Krompir, žita, bob	Krompir za sebe, žita ni, bob le posamezni vzorci
Pridelek krompirja na ha	4,8 do 8,7 ton	20 ton
Pridelek pšenice na ha	Do 1 tone	3 - 5 ton v normalnih razmerah brez večjih agrotehničnih ukrepov
Poraba hlevskega gnoja na ha	Do 15,6 ton na njivah	Do 34 ton, kar je največ po EU standardih
Poraba mineralnih gnojil	Kaj je to?	Večina kmetij mineralnih gnojil ne uporablja, kjer pa jih, pa je to le nekaj sto kg na celi kmetiji
Poraba pesticidov	Kaj je to?	Skoraj nič, razen pri krompirju proti plesni in koloradskemu hrošču.
Pridelek sena na eno kosnih travnikih	Do 1560 kg na ha	Približno enak pridelek kot pred 200 leti
Pridelek detelje na njivah	Do 3900 kg/ha	Nekoliko več 5-6 ton/ha
Obremenitev kmetijskih površin z živalmi	0,36 GVŽ/ha	Tudi okrog 0,36 GVŽ/ha (ETA 0,0 – 0,5 GVŽ/ha)
Delež gozdnih površin	32,32 %	Ocenjeno na 80 %
Uporaba kmetijske mehanizacije	Kaj je to?	Vse kmetije imajo celo strojno linijo za spravilo sena

se nadaljuje

nadaljevanje

Področje življenja in dela	V začetku 18. stoletja	V začetku 21. stoletja
Vprežna živina	540 volov, 47 konj, tudi krave	Kaj je to?
Ročna košnja	Vse kmetijske površine	To so ročne veščine predvsem starejših
Davki	Desetina gospostvu Ribnica, posestvu Hollerstain in fari	Katastrski dohodek, ki se šteje v dohodnino
Proračunska plačila v kmetijstvu (subvencije)	Kaj je to?	Predstavljajo tudi več kot polovico finančnega prihodka od kmetovanja
Turizem	Kaj je to?	Kaj je to?
Dopolnilne dejavnosti na kmetiji	Kaj je to?	Ker kmetijstvo ni glavna dejavnost, ni tudi dopolnilne dejavnosti na kmetiji.
Društvo kmečkih žena	Kaj je to?	Ni kmečkih, so le podeželske žene
Kmetijska izobrazba	Samo praktične izkušnje	Praktične izkušnje in vzporedno izobraževanje
Informiranost	Pretežno ustne in nekaj pisnih informacij	Možnost globalnega sprejemanja vseh informacij

Navedbe v tabeli veljajo za obdobje dvestotih let, za kar imamo obstoječe dokumente v arhivih. V tem prispevku so uporabljeni zgodovinski podatki iz omenjene raziskovalne naloge ge. Mojce Šifrer - Bulovec, moj prispevek pa je interpretiranje teh podatkov s strokovnega vidika, poznavanje življenja in kmetovanja v zadnjem najbolj intenzivnem razvoju ter triindvajsetletno delo na tem področju. Prispevek je s podatki in dejstvi zelo zgoščen, podatki iz današnjega obdobja so prikazani kot ocena strokovnega poznavanja stanja. Za bolj argumentiran prikaz kmetovanja v sedanjem času pa bo mogoče še čas v

bližnji prihodnosti, za kar pa se bo potrebno posluževati podatkov iz raznih institucij, ki te podatke beležijo in obdelujejo.

3.1.2 Kratka predstavitev občine Loški Potok

Občina Loški Potok leži na južnem delu države, meji z Republiko Hrvaško in spada med kmetijska marginalna območja. Geografsko je del potoške planote, obsežnega območja notranjskega krasa, ki sega od Blok in notranjskega podolja na severozahodu, do Čabranke in Kolpe na jugovzhodu ter Goteniškega Snežnika na vzhodu in Ribniške doline na severu. Izrazita je prevlada karbonatnih kamnin (apnenec, dolomit), ki pogojuje tudi hidrografska mrežo. Edina površinska vodotoka sta Mežnarjev potok in Malenšca, ki izvirata in ponikata v Travniški uvali. Nekarbonatna matična osnova je prisotna predvsem v obliki peščenjakov in skrilavih kamnin na pobočjih doline Čabranke, kjer se pojavljajo tudi površinski vodotoki. Na dnu Retijske in Travniške uvale prihaja po dolgotrajnejših padavinah do poplav. Večina kmetijskih površin se nahaja na nadmorski višini 700 do 1000 m. Glede na podatke merilne postaje v naselju Trava se letna količina padavin giblje med 1700 in 1800 mm. Padavine so predvsem orografskega značaja. Glede na povprečne letne temperature meteoroloških postaj v Sodražici (7,7° C), Novi vasi na Blokah (6,5° C) in Babnem Polju (6,1° C) lahko sklepamo, da znaša povprečna letna temperatura okoli 7° C. Značilni so veliki temperaturni ekstremi z razponom od - 30° C do + 30° C.

3.2 KMETIJSTVO V NASELJU MALI LOG

3.2.1 Pedologija in založenost tal z rastlinskimi hranili

V geografskem smislu se celotno območje razprostira na robu visoke Bloške planote. Omejeni pridelovalni pogoji, ki se izražajo v obliki neugodnih klimatskih pogojev z zelo kratko vegetacijsko dobo, so poglavitni vzroki za ohranitev ekstenzivne pridelave travne krme. Poleg klimatskih omejitev tu nastopijo tudi neugodne talne in reliefne danosti. Plitva in skalovita zemljišča ne omogočajo obdelave tal. Opustitev košnje na reliefno neugodnih parcelah v preteklih letih je eden od poglavitnih vzrokov za izjemno agresivno širitev

gozda, ki se kaže v močnem zaraščanju. Pedoklimazonalni pogoji na tej nadmorski višini dajejo absolutno prednost iglastemu gozdu.

Za potrebe izdelave projekta agromelioracije je bilo področje v septembru 1995 pedološko raziskano. Izdelana je bila tematska karta v merilu 1 : 10.000 s pedološko vsebino in izrisom območij, primernih za agromelioracijska dela. Prikazana so bila tudi območja, kjer zaradi mikroreliefnih pogojev ali zaradi prevelike stopnje zaraščenosti agromelioracijski ukrepi niso več smotrni. V zaključku pedološke raziskave je ugotovljeno, da tla, ki se pojavljajo na raziskanih področjih, zaradi svojih specifičnih fizikalnih in kemičnih lastnosti niso primerna za intenzivno pridelavo. Različne zelo plitve oblike rendzine imajo zelo slabo kapaciteto za vodo, poleg tega pa tudi reliefske lastnosti onemogočajo uporabo storilne mehanizacije. Poleg tega srečujemo tudi zemljišča z zelo slabimi strukturnimi lastnostmi, tako da le-ta izključujejo intenzivno pridelavo različnih kmetijskih kultur. Kemične analize talnih vzorcev s posameznih talnih enot pa kažejo, da je založenost tal z rudninskimi hranili povsod zelo nizka. Vrednosti lahko topnega dostopnega P_2O_5 so v tleh zelo nizke. Povprečno se gibljejo med 0,9 do 1,7 mg/100 g tal. Priporočeno je meliorativno gnojenje s 300 kg/ha čistega P_2O_5 . Povsem drugačne so vrednosti založenosti tal s K_2O , kjer znaša povprečna založenost s K_2O 15,4 mg/100 g tal. Ugotovljena vrednost je zelo blizu spodnje še zadovoljive stopnje preskrbljenosti tal s K_2O , zato meliorativno gnojenje s kalijem ni potrebno. Agromelioracija je bila na omenjenem območju izvedena v letu 1997 na površini 180 ha (Ruprecht, 1995).

3.2.2 Opis in usmeritev kmetovanja

Naselje Mali Log je sestavni del katastrske občine Retje in leži na najzahodnejšem delu občine Loški Potok oziroma na najzahodnejšem delu zahodno dolenjske regije na meji z notranjsko regijo. Nadmorska višina naselja je med 800 in 850 m, kmetijska zemljišča pa ležijo na višini do 1000 m. Od kmetijskih površin prevladuje absolutni travnati svet. Kmetije pridelujejo le po nekaj arov krompirja in zelenjave izključno za oskrbovanje lastnega gospodinjstva. Tudi vse bivše njivske površine so sedaj zatravljene. Izmed živinorejskih panog prevladuje izključno govedoreja, le dve kmetiji redita nekaj ovc. Od leta 1967 do novembra 2003 so kmetije redile krave molznice za prodajo mleka na trgu.

Največji rejci so imeli do 4 krave molznice. Odkup mleka za Ljubljanske mlekarne je vršila Kmetijsko gozdarska zadruga Ribnica. Po prekinitvi odkupa mleka so se kmetije preusmerile izključno v rejo krav dojilj in rejo bikov, za kar kmetije kupujejo teleta izven območja občine. Ena kmetija se je usmerila v služnostno pašo plemenskih telic in prodajo sena, nekaj kmetij pa samo kosi svoje površine in seno prodaja.

3.2.3 Površina kmetijskih zemljišč, število kmetij in število govedi

V obdobju petih let od leta 2004 do 2008 je v naselju vlagalo zahtevke za proračunska plačila 28 oziroma 29 kmetij (pregl.4).

Preglednica 4: Število kmetij in kmetijskih površin

leto	število kmetij	ha površin	povprečno ha na kmetijo
2004	28	233,59	8,34
2005	29	232,12	8,00
2006	29	243,36	8,39
2007	29	238,88	8,24
2008	28	237,82	8,49

Preglednica 5: Število rejcev in število živali

leto	število vseh	število rejcev	število krav	število vseh	GVŽ vseh
	kmetij	govedi		govedi	govedi
2004	28	27	36	134	82,9
2005	29	26	30	119	71,4
2006	29	24	33	114	70,5
2007	29	22	33	115	70,3
2008	28	20	29	107	65,4

Število rejcev in število živali v preglednici 5 je prikaz stanja na dan 1. marca posameznem letu. V obdobju petih let so imeli rejci od 1 do največ 9 govedi na kmetijo. Število rejcev govedi se je v petih letih zmanjšalo s 27 na 20 oziroma se je od leta 2004 zmanjšalo za 26

%). Število krav se je zmanjšalo s 36 na 29 oziroma za 19 %. Število vseh govedi se je zmanjšalo s 134 na 107 oziroma za 20 %, število vse govedi, izraženo v GVŽ, pa se je s 82,9 zmanjšalo na 65,4, kar je za 21 % (pregl. 5).

Preglednica 6: Obremenitev ha kmetijskega zemljišča

leto	ha površin	GVŽ vseh govedi	obremenitev GVŽ/ ha
2004	233,59	82,9	0,35
2005	232,12	71,4	0,31
2006	243,36	70,5	0,29
2007	238,88	70,3	0,29
2008	237,82	65,4	0,27

Glede na naravne pogoje, kot je pedologija tal, založenost tal z rastlinskimi hranili brez uporabe mineralnih gnojil, nadmorska višina, kratka vegetacijska doba, je obremenitev kmetijskih zemljišč na ekstenzivnem nivoju, kar je odraz navedenih pogojev. Zniževanje obremenitve je odraz skupnega zmanjšanja staleža govedi, kot posledica nerazvitosti reje živali z gospodarskega vidika.

3.2.4 Tehnologija reje

Osnovna krma za govedo bazira na krmni osnovi iz travnikov. V poletnem času od 20 kmetij kar 16 kmetij pase svoje živali. V zimskem času je osnovni obrok seno in travna silaža. Močnih krmil se na posameznih kmetijah uporablja zelo malo ali pa nič.

Preglednica 7: Prirast 153 bikov po skupinah oziroma intenzivnosti rasti

Prirast bikov v gramih / dan	število bikov
300 do 400	10
400 do 500	11
500 do 600	8
600 do 700	17
700 do 800	44
800 do 900	32
900 do 1000	20
nad 1000	11
Skupaj vseh bikov	153

Iz obdelave podatkov je razvidno, da je vseh 153 bikov skupaj dnevno priraslo 113,48 kg, kar v povprečju pomeni 741 gramov na bika na dan. Takšen prirast pri pitanju bikov je po strokovnih izkušnjah na izključno travnatem svetu nekaj povprečno pričakovanega.

3.2.5 Starostna struktura kmetov

Podatki za leto 2008 kažejo, da je od 28 kmetov, kateri vlagajo zahtevke za proračunska plačila, najmlajši star 38 let, najstarejši 84 let, povprečna starost vseh pa je 66 let.

3.2.6 Prireja in prodaja živali v obdobju 2004 do 2008

Glavni kmetijski proizvod oziroma pridelek je meso govedu v kategorijah biki, krave in telice. Kot proizvod nastopa tudi prodaja baliranega sena in uslužnostna paša plemenskih telic.

Preglednica 8: Preglednica oddaje živali v obdobju 2004 do 2008

Kategorija	število živali	kg mesa	vrednost v €
Biki	160	48.394	141.227
Krave	51	12.280	19.253
telice	35	7.485	17.556
Teleta	2	146	573
Prodaja za rejo	14		10.309
Pogin	25		0
Vse kategorije skupaj	287	68.305	188.918

Preglednica 8 prikazuje, da je bilo od 287 živali, ki so bile v petih letih izločene iz kmetij, 262 prodanih za meso ali nadaljnjo rejo. Od 287 živali je bilo 25 poginulih, kar predstavlja 8,7 % vsega staleža. Od 25 poginulih živali je bilo 16 poginov telet po porodu, poginilo je 7 telet, ki so bila drugje kupljena za nadaljnjo rejo, ter 2 kravi.

Preglednica 9: Cenik po kategorijah živali na dan 01.12.2008

Kategorija	Plačilni razred	cena na kg v €	povprečna cena v €
A - Biki	3	od 2,54 do 3,04	2,92
D2 -Krave	3	od 1,35 do 1,80	1,57
E - telice	3	od 2,14 do 2,64	2,35
T-Teleta do 6 mesecev	3	od 3,10 do 3,90	3,90

V praksi je situacija na kmetijah nekoliko drugačna, saj se večina mesa porabi doma ali gre za prodajo na domu po že ustaljenih prodajnih poteh. Tako je prihodek od prodaje bistveno večji kot je to po ceniku in odkupu s strani mesarij. Iz zapiskov na kmetijah, kjer vodijo FADN knjigovodstvo, ter iz popisa kmetij sem izračunal, da je cena mesa, prodanega strankam, za največ 40 % višja od prodajne cene v mesarijo. Takšna praksa se dogaja največ pri bikih, manj pa pri kravah in telicah.

Preglednica 10: Maksimalna vrednost prodanih živali na kmetijah

Kategorija	število živali	kg mesa	vrednost v € pri odkupu	dodana vrednost- prodaja na domu	vrednost v € prodaja doma
Biki	160	48.394	141.227	40 %	197.718
Krave	51	12.280	19.253	40 %	26.954
telice	35	7.485	17.556	40 %	24.578
Teleta	2	146	573	0 %	573
Prodaja za rejo	14		10.309	0 %	10.309
Pogin	25		0	0 %	0
Vse kategorije skupaj	287	68.305	188.918		260.132

Preglednica 10 prikazuje, da je maksimalen možen iztržek prodanih živali na domu v znesku 260.132 €. Pri prodaji živali v klavnico pa je možen iztržek v znesku 188.918 €. V praksi je iztržek nekje vmes, tako da je realna srednja vrednost prodaje v znesku 224.525 €.

3.2.7 Prodaja sena, silaže in uslužnostna paša plemenskih telic

Pridelava in prodaja sena se odvija v manjšem obsegu, vendar bo glede na opuščanje reje govedu tudi seno postalo kmetijski polproizvod, ki nima določenega kupca ali potrošnika. Tako je bil v petih letih na ta način ustvarjen prihodek v skupni vrednosti 9.150 € (preglednica 11).

Preglednica 11: Prodaja sena, silaže in storitev paše

Proizvod	količina v 5 letih	prodajna cena	znesek v €
seno	122.000 kg	0,075 €/kg	9.150
silaža	72 bal	15,00 €/balo	1.080
paša	10.500 pašnih dni	0,50 €/dan	5.250
Skupaj			15.480

Prodaja sena, silaže in izvajanje uslužnostne paše plemenskih telic predstavlja le manjši del fizične proizvodnje v kmetijstvu oziroma v skupnem prihodku le 5,6 %.

3.2.8 Prejeta finančna sredstva s strani Agencije za kmetijske trge in razvoj podeželja (ARSKTRP)

Proračunska sredstva, katera se izplačujejo na osnovi izvajanja skupne evropske kmetijske politike, so najpomembnejši prihodkovni finančni vir za vse kmetije tega območja.

Preglednica 12: Finančni prihodki s strani ARSKTRP

Izplačila za ukrepe	Skupni znesek izplačil za leta 2004-2008 v €	Delež v %
Območje z omejenimi dejavniki	167.014,42	45,31
SKOP in KOP	62.711,69	17,01
Plačilne pravice	61.261,58	16,62
Premije za govedo	49.507,77	13,43
EU standardi - nitratna direktiva	28.079,17	7,62
SKUPAJ ZA VSE UKREPE	368.574,63	100,00

Mali Log spada v gorsko višinsko območje z omejenimi dejavniki. Sredstva za kmetovanje v OMD so bila izplačana za celotno obdobje 2004 - 2008, ravno tako tudi sredstva za SKOP in KOP program in premije za govedo. Plačilne pravice so bile izplačane za leto 2007 in 2008. Sredstva za izvajanje EU standardov – nitratna direktiva pa so bila izplačana za leto 2004 in 2005.

Preglednica 13: Razmerje med fizično proizvodnjo in proračunskimi plačili v primeru prodaje mesa v mesarijo – normalni možni prihodki brez dodane vrednosti prodaje na domu

Skupni prihodki	Skupni znesek prihodkov v letih 2004 - 2008 v €	Delež v %
Prodaja goved, seno, silaža, paša	204.398,00	35,67
Subvencijska sredstva	368.574,63	64,33
SKUPAJ vsi prihodki	572.972,63	100,00

Preglednica 13 prikazuje ocenjeno vrednost skupnega prihodka od prodaje govedi, sena, silaže in storitvene paše ter vrednost oziroma seštevka vseh finančnih sredstev, ki so jih kmetije prejele od ARSKTRP za vloge od leta 2004 do 2008. V tem primeru je proračunskih plačil skoraj dve tretjini.

Preglednica 14: Razmerje med fizično proizvodnjo in proračunskimi plačili v primeru prodaje mesa na domu – največji možni prihodki

Skupni prihodki	Skupni znesek prihodkov v letih 2004 - 2008 v €	Delež v %
Prodaja govedi, seno, silaža, paša	275.612,00	42,78
Proračunska plačila	368.574,63	57,22
SKUPAJ vsi prihodki	644.186,63	100,00

Preglednica 14 prikazuje vrednost skupnega prihodka od prodaje govedi z upoštevanjem 40 % dodane vrednosti ter normalno vrednost sena, silaže in storitvene paše. Vrednost oziroma seštevka vseh sredstev, ki so jih kmetije prejele od ARSKTRP v obdobju petih let, je v tem primeru enaka. Izračun prikazuje, da je v primeru porabe ali prodaje mesa na domu skupni prihodek vseh kmetij večji za 71.214 € oziroma za 12 % višji kot pri prodaji mesa v mesarijo. To je tudi praktično največji skupni možni prihodek na kmetijah v tem obsegu reje in s to tehnologijo reje.

3.2.9 Objekti na kmetijah

Vsi objekti na kmetijah, kot so hlev za govedo in senik oziroma prostori za skladiščenje sena, so bili zgrajeni v letih 1958 do 1997. Tako je najstarejši hlev star 50 let, zadnji hlev pa je bil zgrajen leta 1997. Povprečna starost vseh teh objektov je 29 let. Vsi starejši objekti so zidani iz kamna, novejši pa iz betonskih blokov. Pri nekaterih večjih adaptacijah so uporabljeni kamen in betonski bloki. Nobeden od navedenih hlevov ni lesen ali improvizirano grajen. Z današnjega vidika pogojev reje govedu so vsi objekti tehnološko zastareli, saj so v vseh hlevih jasli s klasično navezo živali. Skupno število vseh stajišč za govedo je 148. V letu 2008 je bilo v reji 107 govedu, kar pomeni 72 % izkoriščenost vseh

kapacitet. Ob zbiranju podatkov na vseh kmetijah je bilo ugotovljeno, da je zavarovalna vrednost vseh objektov na 20 kmetijah, katere redijo govedi, 433.800 €.

3.2.10 Opremljenost kmetij z mehanizacijo

V sedanjem načinu kmetovanja je opremljenost kmetij z mehanizacijo neobhodno potrebna. V zadnjih desetletjih je kmetijska stroka pridobila precej izkušenj na tem področju z ugotovitvami o nujnosti potrebne opreme na kmetiji in racionalni uporabi v strojnih skupnostih in strojnih krožkih. V veliko primerih pa se na kmetijah tudi pretirava in neracionalno izkorišča nabavljeno mehanizacijo.

Opremljenost kmetij z mehanizacijo se je v naselju Mali Log pričela v začetku šestdesetih let prejšnjega stoletja s prvimi kosilnicami znamke Alpina, Agria, Irus in kasneje BCS. Prav mostna samohodna kosilnica znamke BCS je postala skoraj edina in nenadomestljiva kosilnica za takšno območje. Prvi traktor znamke SAME delfino je bil nabavljen leta 1973, sedaj pa je na vseh kmetijah 46 traktorjev, od tega več kot polovica traktorjev tipa IMT 539. Zaporedje opremljenosti kmetij z mehanizacijo je potekalo nekako po sledečem vrstnem redu: kosilnica, traktor, traktorske grablje, puhalnik za seno, samonakladalna prikolica za seno, trosilec hlevskega gnoja, cisterna za gnojevko, vrtavkasti obračalnik, ventilator sušilne naprave in cisterna za vodo na pašniku. Ta mehanizacija je tudi bistvena in edina, s katero se opravlja košnja, sušenje in spravilo sena ter odvoz gnoja in gnojnice in oskrba živali z vodo na pašniku.

Preglednica 15: Pregled tipov in vrednosti mehanizacije - cenik proizvajalcev in trgovcev kmetijske mehanizacije (februar 2010)

Z.š.	Tip mehanizacije	število kosov	vrednost po kosu	skupna vrednost
1	Traktor - IMT 539	41	9.000	369.000
1	Traktor - IMT 5511	5	15.000	75.000
2	Kosilnica samohodna - BCS 622	30	5.700	171.000
3	Kosilnica traktorska - BCS 404	15	2.660	39.900
4	Obračalnik za seno - SPIDER 230	20	1.728	34.560
5	Grablje za seno - FAVORIT 220	26	1.860	48.360
6	SNP prikolica - SENATOR 17/9	25	12.720	318.000
7	Puhalnik za seno - PV/7,5	25	1.915	47.875
8	Ventilator sušilna -TIP-RE	11	1.320	14.520
9	Trosilec hlevskega gnoja - ORION 35R	4	6.202	24.808
10	Cisterna za gnojnico - CREINA 2200	9	3.875	34.875
11	Cisterna za vodo - pašnik	13	500	6.500
	Enajst tipov mehanizacije	224		1.184.398

Preglednica 15 prikazuje tip, število in vrednost mehanizacije. Znamka, tip in zmogljivost mehanizacije so na vseh kmetijah dokaj izenačeni, saj so izenačeni tudi ostali pogoji in velikost površin na posamezno kmetijo. V naselju je 46 traktorjev, od tega je samo 5 traktorjev na štirikolesni pogon (Mc Cormick, Deutz Torpedo, Steyr, SAME delfino in Zetor 6441). Vsi ostali traktorji so v izvedbi samo na zadnji pogon, po znamkah in moči so dokaj izenačeni. Največ, kar 24 traktorjev, je tip IMT 539, ostali tipi so še Deutz, Belarus, Fiat, Univerzal, Ursus, Zetor in Tomo Vinkovič. Vrednost traktorjev je določena po prodajnem ceniku zastopnika Agromehanika Kranj. Od vseh 30 motornih kosilnic je kar 26 kosilnic znamke BCS, poleg tega je še 16 traktorskih kosilnic, ki so po tehničnih lastnostih izenačene. Vrednost kosilnic je določena po prodajnem ceniku zastopnika Agrometal Ljubljana. Obračalniki za seno, grablje za seno, samonakladalne prikolice in trosilci hlevskega gnoja so določeni po prodajnem ceniku proizvajalca Sip Šempeter. Vrednost cistern za gnojnico je določena po prodajnem ceniku proizvajalca Creina Kranj. Vrednost puhalnika za seno in vrednost ventilatorja za sušenje sena je določena po prodajnem ceniku

proizvajalca Rotometal. Vrednost cisterne za vodo na pašniku je določena po izjavi vaškega izdelovalca podvozij za nadgradnjo plastičnih cistern. Od vseh 224 kosov mehanizacije so le 3 cisterne za gnojevko in 2 trosilca hlevskega gnoja v skupni lasti, vseh ostalih 219 kosov pa je v lasti posameznih fizičnih oseb.

Preglednica 16: Pregled tipov in vrednosti mehanizacije - cenik po katalogu stroškov kmetijske in gozdarske mehanizacije (Dolenšek, 2008)

Z.š.	Tip mehanizacije	število kosov	vrednost po kosu	skupna vrednost
1	Traktor - IMT 539 (21-29 kW)	41	7.300	299.300
1	Traktor - IMT 5511 (45-55 kW)	5	15.600	78.000
2	Kosilnica samohodna - BCS 622(1,3m)	30	3.100	93.000
3	Kosilnica traktorska - BCS 404(1,65 m)	15	2.500	37.500
4	Obračalnik za seno - SPIDER 230(2,5 m)	20	1.900	38.000
5	Grablje za seno - FAVORIT 220(2,25m)	26	800	20.800
6	SNP prikolica - SENATOR 17/9 (17m ³)	25	4.900	122.500
7	Puhalnik za seno - PV/7,5(injektorski...)	25	1.000	25.000
8	Ventilator sušilna - TIP-RE(injektorski...)	11	1.000	11.000
9	Trosilec hlevskega gnoja - ORION 35R(3 t)	4	3.600	14.400
10	Cisterna za gnojnico - CREINA 2200(2-2,7m ³)	9	2.800	25.200
11	Cisterna za vodo - pašnik	13	500	6.500
	Enajst tipov mehanizacije	224		771.200

Preglednica 16 se razlikuje od prejšnje preglednice. Cene kmetijske mehanizacije so povzete po katalogu stroškov kmetijske in gozdarske mehanizacije iz leta 2008. Razlika med ocenjeno vrednostjo kmetijske mehanizacije po ceniku proizvajalcev in trgovcev kmetijske mehanizacije v februarju 2010 (1.184.398 €) in cenami po katalogu stroškov kmetijske in gozdarske mehanizacije v letu 2008 (771.200 €), je 413.198 €.

Preglednica 17: Starost in življenjska doba kmetijskih strojev

Z.š.	Tip mehanizacije	število kosov	povprečna starost	življenjska doba	2 kratna življenjska doba	% amortiziranosti na 2 kratnik življenjske dobe
1	Traktor	46	26	12	24	108
2	Kosilnica samohodna	30	32	12	24	133
3	Kosilnica traktorska	15	15	12	24	63
4	Obračalnik za seno	20	17	12	24	71
5	Grablje za seno	26	26	12	24	108
6	SNP prikolica	25	26	12	24	108
7	Puhalnik za seno	25	28	17	34	82
8	Ventilator sušilna	11	13	17	34	38
9	Trosilec hlevskega gnoja	4	20	10	20	100
10	Cisterna za gnojnico	9	19	12	24	79
11	Cisterna za vodo-pašnik	13	7	12	24	29

V preglednici 17 je prikazana starost kmetijske mehanizacije. Podatki so bili zbrani ob popisu kmetij. Življenjska doba mehanizacije je povzeta po katalogu stroškov kmetijske in gozdarske mehanizacije za leto 2008, izdajatelja Zveze združenj za medososesko pomoč – strojnih krožkov Slovenije. Ker pa je letna obremenitev mehanizacije na obravnavanih kmetijah nizka, je bolj realno, da upoštevamo dvakratno življenjsko dobo. Uporaba še daljše življenjske dobe ne bi bila primerna, saj je v tem času mehanizacija že toliko tehnološko zastarela, da ni več primerna in varna za normalno učinkovito uporabo. Vprašljivo pa je tudi vzdrževanje zaradi rezervnih delov.

3.2.11 Domača vzreja in nakup telet

Od vseh 287 živali, ki so bile v obdobju petih let izločene iz reje, je bilo 184 telet, rojenih in vzrejenih na domu, 103 teleta pa so bila kupljena. Glede na lokacijo so bila teleta nakupljena na naslednjih območjih: 9 v drugih vaseh v Loškem Potoku, 5 na Blokah, 20 v Ribnici, 37 v Kočevju, 13 v Grosupljem, 5 na Gorenjskem, 4 na Štajerskem, 10 telet pa je

bilo uvoženih iz Poljske in Romunije. Po popisu kmetij je bilo ugotovljeno, da je bil skupni strošek za nakup 103 telet 28.729 €.

3.2.12 Ostali stroški na kmetijah

3.2.12.1 Stroški porabe elektrike

Po 17-letnih meritvah porabe električne energije za ventilator sušilne naprave na kmetiji je bila v celotnem obdobju izmerjena poraba 11178 kWh, kar letno predstavlja 657 kWh. Tako je poraba 657 kWh krat 0,09515 € na kWh uro strošek 62,50 € na leto. Če k tej porabi prištejem še porabo elektrike za puhalnik in razsvetljavo, potem lahko zaokrožim letno porabo na 100 € za vsako kmetijo, kjer redijo živali. V letu 2008 je bilo 20 kmetij, ki so redile govedo. Za obdobje petih let znaša strošek elektrike 10.000 € (letni strošek je 100 € krat 20 kmetij krat 5 let).

3.2.12.2 Stroški porabe vode

Stroški za vodo so upoštevani za napajanje govedi s predpostavko, da je bilo v petletnem obdobju v reji povprečno 72 GVŽ. Na eno GVŽ je poraba 50 litrov vode dnevno. Cena 1 m³ vode je po ceniku Hydrovoda 0,57 €. Ob upoštevanju teh podatkov je tako skupna poraba vode 1314 m³ letno, kar znese za vse kmetije 748 € na leto. V obdobju petih let je skupna vrednost porabljene vode 3.740 €.

3.2.12.3 Stroški zavarovanja traktorjev, objektov in živali

Po podatkih iz popisa je bilo 1.526 € letnih stroškov zavarovanja traktorjev, 1.028 € vseh letnih stroškov za zavarovanje kmetijskih objektov in 1.542 € letnih stroškov za zavarovanje živali. Seštevek vseh zavarovanj v obdobju petih let znaša 20.490 € (letni znesek je 4.098 € krat 5 let).

3.2.12.4 Stroški veterinarskih storitev

V obdobju petih let je bilo v reji v povprečju 32 krav. Stroški osemenjevanja so v višini 40 € na kravo, kar predstavlja strošek 1.280 € letno. Upoštevati je potrebno še najmanj eno veterinarsko storitev, to je po 20 € na kmetijo na leto, kar pri 20 kmetijah znese 400 € letno. V obdobju petih let je torej skupni strošek veterinarskih storitev 8.400 € (letni znesek je 1.680 € krat 5 let).

3.2.12.5 Stroški nakupa krmil

Preglednica 18: Količina in cena krmil

Vrsta krme	cena/ kg v €	količina kg	znesek €
krmila	0,25	5090	1.273
živinska sol	0,14	2700	378
Bovisal	1,29	365	471
Skupaj vsa krmila letno			2.121

Po popisu kmetij je bilo ugotovljeno, da je letna količina kupljenih krmil majhna, kar je tudi odraz ekstenzivnosti reje govedi. Od krmil je bilo porabljene največ pšenične krmilne moke in koruze v skupni količini 5.090 kg. Živinske soli je bilo porabljeno 2.700 kg, kot mineralni dodatek pa se Bovisal uporablja največ v količini 365 kg. V obdobju petih let znaša strošek 10.605 € (letni strošek je 2.121 € krat 5 let).

3.2.12.6 Stroški vzdrževanja traktorjev

Preglednica 19: Letni stroški vzdrževanja traktorjev

TRAKTORJI opis stroškov vzdrževanja	število	strošek	letni faktor	znesek €
Tehnični pregled 1x na leto	46	27,99	1	1.288
Filter za olje	46	5,00	1	230
Filter za gorivo	46	3,00	1	138
Olje za motor - leto na traktor 7 lit po 3,20 €/lit	46	22,40	1	1.030
Poraba dizelskega goriva (300 lit na traktor na leto)	46	0,99	300	13.717
Vzdrževanje, maziva, popravila	46	50,00	1	2.300
Antifriz 4 litre koncentrat	46	20,30	0,2	187
Akumulator na 5 let	46	124,78	0,2	1.148
Traktorske gume pogonske 1x na 10 let	92	143,84	0,1	1.323
Traktorske gume vodilne 1x na 10 let	92	43,30	0,1	398
Skupaj letni stroški vzdrževanja traktorjev				21.760

Pomemben strošek je redno letno vzdrževanje traktorjev. V preglednici 19 so navedeni minimalni redni letni stroški, kot so: tehnični pregled, menjava filtra za olje in filtra za gorivo, menjava olja za motor ter pavšalna ocena porabe maziva, popravila in vzdrževanje. Poraba goriva je povzeta po podatkih ob popisu kmetij in znaša 300 litrov dizelskega goriva na leto. Na 5 let je predvidena menjava akumulatorja in zamenjava tekočine proti zamrzovanju v hladilniku. Menjava traktorskih pogonskih in vodilnih pnevmatik je predvidena na vsakih 10 let. Za petletno vzdrževanje traktorjev znaša skupni strošek 108.800 € (letni strošek 21.760 € krat 5 let).

Vrednost vse mehanizacije na vseh kmetijah je 1.184.398 €. Če odštejemo vrednost vseh traktorjev v višini 444.000 €, je ostala mehanizacija vredna 740.398 €. Ker je skozi celotno življenjsko obdobje potrebno redno vzdrževati razpoložljivo mehanizacijo, tako nastajajo letni vzdrževalni stroški. Ker pa je letna obremenitev mehanizacije na obravnavanih kmetijah nizka, je bolj realno, da se upošteva dvakratno starost oziroma dvakratno

življenjsko dobo. Iz tega sledi, da je tudi redno letno vzdrževanje omenjene mehanizacije polovica faktorja vzdrževanja, kot je predpisano v katalogu stroškov kmetijske in gozdarske mehanizacije za leto 2008 (Dolenšek, 2008).

Preglednica 20: Letni strošek vzdrževanja kmetijske mehanizacije - cenik proizvajalcev in trgovcev kmetijske mehanizacije (februar 2010)

Z.š.	Tip mehanizacije	število kosov	vrednost po kosu	skupna vrednost	Faktor vzdrževanja v %	letni strošek vzdrževanja v €
2	Kosilnica samohodna	30	5.700	171.000	3,0	5.130
3	Kosilnica traktorska	15	2.660	39.900	2,5	998
4	Obračalnik za seno	20	1.728	34.560	2,0	691
5	Grablje za seno	26	1.860	48.360	2,0	967
6	SNP prikolica	25	12.720	318.000	1,5	4.770
7	Puhalnik za seno	25	1.915	47.875	1,0	479
8	Ventilator sušilna	11	1.320	14.520	1,0	145
9	Trosilec hlevskega gnoja	4	6.202	24.808	2,5	620
10	Cisterna za gnojnico	9	3.875	34.875	1,0	349
11	Cisterna za vodo-pašnik	13	500	6.500	1,0	65
	Skupaj	178		740.398		14.214

Iz preglednice 20 je razvidno, da je strošek vzdrževanja 178 kosov kmetijske mehanizacije 14.214 € letno. Za obdobje petih let je ta strošek 71.070 €.

Preglednica 21: Letni strošek vzdrževanja kmetijske mehanizacije - cenik po katalogu stroškov kmetijske in gozdarske mehanizacije (Dolenšek, 2008)

Z.š.	Tip mehanizacije	število kosov	vrednost po kosu	skupna vrednost	Faktor vzdrževanja v %	letni strošek vzdrževanja v €
2	Kosilnica samohodna	30	3.100	93.000	3,0	2.790
3	Kosilnica traktorska	15	2.500	37.500	2,5	938
4	Obračalnik za seno	20	1.900	38.000	2,0	760
5	Grablje za seno	26	800	20.800	2,0	416
6	SNP prikolica	25	4.900	122.500	1,5	1.838
7	Puhalnik za seno	25	1.000	25.000	1,0	250
8	Ventilator sušilna	11	1.000	11.000	1,0	110
9	Trosilec hlevskega gnoja	4	3.600	14.400	2,5	360
10	Cisterna za gnojnico	9	2.800	25.200	1,0	252
11	Cisterna za vodo - pašnik	13	500	6.500	1,0	65
	Skupaj	178		393.900		7.778

Iz preglednice 21 je razvidno, da je strošek vzdrževanja 178 kosov kmetijske mehanizacije po alternativni različici (prilagojeni po Dolenšek, 2008) 7.778 € letno. Za obdobje petih let znaša ta strošek 38.890 €.

3.2.12.7 Prispevki in davki

Preglednica 22: Stroški članarine KGZS, plačani davki in storitve kmetijski svetovalni službi

leto	število vseh kmetij	Članarina KGZS	davki	storitve KSS
2004	28	689	4.816	560
2005	29	689	4.988	580
2006	29	689	4.988	580
2007	29	689	4.988	580
2008	28	689	4.816	560
5 let	vse kmetije skupaj	3.445	24.596	2.860

Pod ostale stroške na kmetiji sem za skupno petletno obdobje upošteval plačano članarino za KGZS po podatkih Zborničnega urada. Davki so izračunani za štiri primerljive kmetije na osnovi uradnih podatkov s strani Ministrstva za finance, davčna uprava RS, davčni urad Kočevje. Po tem izračunu posamezna kmetija plačuje po 172 € davka na leto iz naslova obveznosti lastnikov kmetijskih in gozdnih zemljišč. Storitve iz naslova plačljivih uslug kmetijske svetovalne službe so na letnem nivoju po 20 € na kmetijo. Tako je skupni znesek vseh ostalih stroškov na vseh kmetijah za obdobje petih let v višini 30.901 €.

3.2.13 Gozdarstvo

Glede na naravne pogoje ima gozdarstvo velik pomen, saj območje naselja leži na sredini med notranjskimi in kočevskimi gozdovi. Južni del pa je najbolj gozdnato območje v Sloveniji. V zgodovini poselitve je bilo kmetovanje in s tem pridelovanje hrane za te kraje glavni vir preživetja. Ker je bila zemlja skopa in ni zagotavljala pomembnih viškov prodaje kmetijskih pridelkov, je imelo gozdarstvo pri ustvarjanju dohodka pomembno vlogo. Poleg poseka, spravila in prodaje lesa iz gozdov, so kmetje opravljali tudi gozdarska opravila na drugih območjih, tudi v bolj oddaljenih krajih kot je sta Slavonija in Francija.

Po podatkih Zavoda za gozdove je imelo v naselju Mali Log 28 kmetij v lasti 211 ha gozda. Desetletni etat v teh gozdovih je 9.688 m³ lesa. V letih 2004 do 2009 je bilo vse

skupaj posekano 4.964 m³ lesa, kar predstavlja 102 % realizacije predvidenega poseka. Celotna posekana količina 4.964 m³ lesa, predstavlja bruto maso stoječih dreves na panju. Upoštevati je potrebno, da je 85 % neto izkoristek, kar predstavlja pripravljeni les za prodajo v količini 4.219 m³ (Posek, spravilo in prodaja..., 2008).

Preglednica 23: Posek, spravilo in prodaja lesa v obdobju 2004 do 2008

Vrsta lesa	kvaliteta	količina m ³	cena za m ³	znesek €
listavci	drva	633	40	25.320
listavci	tehnični les	211	70	14.770
iglavci	celulozni les	506	17	8.602
iglavci	tehnični les	2.869	60	172.140
		4.219		220.832

V preglednici 23 so zbrani vsi bistveni podatki o gozdarstvu v naselju Mali Log. Analiza teh podatkov kaže, da je od bruto 4.964 m³ posekanega lesa neto izkoristek 4.219 m³. Od vsega neto lesa je 20 % listavcev, to je skupaj 844 m³, od tega je 75 % lesa, ki je po kvaliteti in višini plačila namenjen za drva, 25 % pa je tehničnega lesa. Od vsega 4.219 m³ neto lesa je 80 % iglavcev, od tega je po kvaliteti in ceni 15 % celuloznega lesa in 85 % tehničnega lesa. Zavod za gozdove ocenjuje, da 90 % lesa posekajo sami kmetje v lastni režiji. Vseh 28 lastnikov gozda, kateri tudi kmetujejo, predstavlja 70 % lastništva vseh prebivalcev naselja Mali Log. Gozdarska storitev poseka lesa se na območju opravlja po ceni 5 € na m³, stroški spravila lesa do gozdne ceste pa znašajo od 5 do 10 € na m³. Prevoz lesa s kamionske ceste plača kupec.

Pred leti so v tovarni RIKO v obratu Loški Potok, ki je prav v naselju, izdelovali in prodajali traktorske vitle. Dokaj močna kovinska industrija je v preteklosti pripomogla k vzgoji in izoblikovanju praktičnih in večjih kovinarjev, kateri so poceni in kvalitetno opravljali marsikatero popravilo in tudi izdelavo prikolic za prevoz lesa. Prve motorne žage na kmetijah so bile nabavljene pred približno 50. leti. Od takrat dalje se ta oprema stalno izpopolnjuje in posodablja. Dandanes sta na vsaki kmetiji po najmanj dve motorni žagi. S profesionalnimi gozdarskimi storitvami pa se v naselju nobeden ne ukvarja.

Ker so vse kmetije opremljene tudi z gozdarsko mehanizacijo in same opravijo pretežni del gozdnih opravil, bi veljalo v gozdarskem delu gospodarjenja upoštevati tudi stroške in amortizacijo. Glede na to, da v tem okolju opravljajo gozdarske storitve poseka in spravila lesa do kamionske ceste po ceni 12 € na m³, to za maso 4.219 m³ lesa za petletno obdobje pomeni strošek 50.628 €. V ta strošek sta všteta tudi strošek porabljenega materiala in strošek amortizacije v gozdarstvu.

4 REZULTATI

4.1 VREDNOST OSNOVNIH SREDSTEV ZA OPRAVLJANJE KMETIJSKE DEJAVNOSTI

Ob popisu kmetij so bili zbrani vsi potrebni podatki za celovit pregled stanja kmetijstva in gozdarstva v naselju. Za nadaljnjo obdelavo so bili pridobljeni podatki iz drugih virov. V poglavju 3.2.9 je opis vrednosti objektov po podatkih zavarovalne vsote v višini 433.800 €. Življenjska doba teh objektov pa je 50 let. Glede na povprečno starost objektov, to je 29 let, bodo ti objekti lahko v povprečju še 21 let služili svojemu namenu. Objekti so tako amortizirani 58 %, po teh podatkih pa je letna amortizacijska vrednost 8.676 €, kar se šteje v breme kmetijske proizvodnje. V petih letih to predstavlja skupno 43.380 € amortizacije .

Zaradi domneve, da je vrednost objektov glede na količino in cene gradbenih materialov realno prenizka, sem se posvetoval s strokovnjaki gradbene stroke. Ocena teh strokovnjakov je, da je realna vrednost objektov dvakratnik zavarovalne vrednosti, to je 867.600 €. Življenjska doba teh objektov pa je 50 let. Po teh podatkih je letna amortizacija 17.352 €, oziroma skupno 86.760 € amortizacije v petih letih.

Mehanizacija, opisana v poglavju 3.2.10, presega vrednost objektov, vendar je ob upoštevanju dvakratnika življenjske dobe ta mehanizacija v pretežnem delu že amortizirana.

Preglednica 24: Vrednost, amortizacijska doba in letna amortizacija mehanizacije - cenik proizvajalcev in trgovcev kmetijske mehanizacije (februar 2010)

Z.š.	Tip mehanizacije	skupna vrednost v €	amortizacijska doba let	letna amortizacija v €
1	Traktor - IMT 539	369.000	24	15.375
1	Traktor - IMT 5511	75.000	24	3.125
2	Kosilnica samohodna - BCS 622	171.000	24	7.125
3	Kosilnica traktorska - BCS 404	39.900	24	1.663
4	Obračalnik za seno- SPIDER 230	34.560	24	1.440
5	Grablje za seno -FAVORIT 220	48.360	24	2.015
6	SNP prikolica - SENATOR 17/9	318.000	24	13.250
7	Puhalnik za seno - PV/7,5	47.875	34	1.408
8	Ventilator sušilna -TIP-RE	14.520	34	427
9	Trosilec hlevskega gnoja-ORION 35R	24.808	20	1.240
10	Cisterna za gnojnico -CREINA 2200	34.875	24	1.453
11	Cisterna za vodo-pašnik	6.500	24	271
	Enajst tipov mehanizacije	1.184.398		48.792

Izračunana vrednost letne amortizacije mehanizacije je 48.792 €, kar v petletnem obdobju skupno znese 243.960 €.

Preglednica 25: Vrednost, amortizacijska doba in letna amortizacija mehanizacije - cenik po katalogu stroškov kmetijske in gozdarske mehanizacije (Dolenšek, 2008)

Z.š.	Tip mehanizacije	skupna vrednost v €	amortizacijska doba let	letna amortizacija v €
1	Traktor - IMT 539 (21-29 kW)	299.300	24	12.471
1	Traktor - IMT 5511 (45-55 kW)	78.000	24	3.250
2	Kosilnica samohodna - BCS 622(1,3m)	93.000	24	3.875
3	Kosilnica traktorska - BCS 404(1,65 m)	37.500	24	1.563
4	Obračalnik za seno- SPIDER 230(3,5 m)	38.000	24	1.583
5	Grablje za seno -FAVORIT 220)2,25m)	20.800	24	867
6	SNP prikolica - SENATOR 17/9 (17m3)	122.500	24	5.104
7	Puhalnik za seno - PV/7,5 (injektorski...)	25.000	34	735
8	Ventilator sušilna -TIP-RE (injektorski...)	11.000	34	324
9	Trosilec hlevskega gnoja-ORION 35R(3 t)	14.400	20	720
10	Cisterna za gnojnico -CREINA 2200(2-2,7m3)	25.200	24	1.050
11	Cisterna za vodo-pašnik	6.500	24	271
	Enajst tipov mehanizacije	771.200		31.812

Po tem pristopu (preglednica 25) znaša v petletnem obdobje amortizacija mehanizacije skupno 159.060 €.

4.2 PRIHODKI NA KMETIJAH

V poglavju 3.2.6 (preglednici 8 in 10) so prikazani prihodki od prodaje živali v petletnem obdobju. Po odkupnih cenah klavnice je celotna vrednost (preglednica 8) prodanih živali 188.918 €. Največji možni iztržek od prodaje mesa s 40 % dodano vrednostjo pa je 260.132 €. V praksi je iztržek nekje vmes, tako da je realna srednja vrednost prodaje v znesku 224.525 €. Temu znesku je potrebno prišteti še vrednost prodaje sena, silaže in storitev paše v znesku 15.480 € (poglavje 3.2.7, preglednica 11). Za obdobje petih let tako znaša višina skupnega zneska vseh prihodkov od materialne proizvodnje 240.005 €.

Preglednica 26: Vsi prihodki na kmetijah od kmetijske dejavnosti v obdobju 2004 do 2008

Skupni prihodki	Skupni znesek prihodkov v letih	
	2004 - 2008 v €	Delež v %
Prodaja govedi, seno, silaža, paša	240.005,00	39
Proračunska plačila	368.574,63	61
SKUPAJ vsi prihodki	608.579,63	100

Skupni prihodki iz kmetijske dejavnosti so torej v obdobju od 2004 do 2008 v višini 608.579 €. Razmerja med prihodki kažejo, da 368.574 € oziroma 61 % vseh prihodkov od kmetovanja izhaja iz naslova proračunskih plačil s strani proračuna Evropske unije in Slovenije. Celotna materialna proizvodnja od prodaje 287 živali, 122 ton sena, 72 bal silaže in usluga 10.500 pašnih dni plemenskih telic pa znese 39 % oziroma 240.005 € v obdobju petih let.

Preglednica 27: Vsi prihodki na kmetijah od kmetijske in gozdarske dejavnosti v obdobju 2004 do 2008

Skupni prihodki	Skupni znesek prihodkov za leta	
	2004-2008 v €	Delež v %
Prodaja govedi, seno, silaža, paša	240.005,00	29
Proračunska plačila	368.574,63	44
Gozdarstvo - prodaja lesa	220.832,00	27
SKUPAJ vsi prihodki	829.411,63	100

Končni rezultat vseh kmetijskih in gozdarskih prihodkov v obdobju od 2004 do 2008 je 829.411 €. Razmerja med prihodki so prikazana v preglednici 27.

4.3 STROŠKI NA KMETIJAH

Pri stroških na kmetijah so upoštevani vsi finančni odhodki, ki so bili zajeti ob popisu kmetij, ter ovrednoteni po posameznih postavkah stroškovnega mesta.

Preglednica 28: Prikaz vseh stroškov na kmetijah - cenik proizvajalcev in trgovcev kmetijske mehanizacije ter vrednost objektov po gradbeni oceni, to je dvakratnik zavarovalne vrednosti objektov (februar 2010)

Vsi stroški na kmetijah	Skupni znesek stroškov za leta 2004-2008 v €	Delež v %
Nakup telet (3.2.11)	28.729	5
Elektrika (3.2.12.1)	10.000	2
Voda (3.2.12.2)	3.740	1
Zavarovanje (3.2.12.3)	20.490	3
Veterinarske storitve (3.2.12.4)	8.400	1
Nakup krme (3.2.12.5)	10.605	2
Vzdrževanje traktorjev (3.2.12.6)	108.800	17
Vzdrževanje ostale mehanizacije (3.2.12.6)	71.070	11
Amortizacija vse mehanizacije (4.1)	243.960	39
Amortizacija objektov (4.1)	86.760	14
Ostali stroški (3.2.12.7)	30.901	5
Vsi stroški skupaj	623.455	100

V preglednici 28 so prikazani največji možni stroški v petletnem obdobju ob upoštevanju cenika proizvajalcev in trgovcev kmetijske mehanizacije ter vrednost objektov po gradbeni oceni, to je dvakratnik zavarovalne vrednosti objektov. V dosedanji praksi opremljanja kmetij se v manjšem obsegu nabavlja nova in draga mehanizacija, tako da je ta izračun manj primeren za obravnavane kmetije.

Preglednica 29: Prikaz vseh stroškov na kmetijah - cenik po katalogu stroškov kmetijske in gozdarske mehanizacije ter vrednost objektov po podatkih zavarovalne vsote (Dolenšek, 2008)

Vsi stroški na kmetijah	Skupni znesek stroškov za leta 2004-2008 v €	Delež v %
Nakup telet (3.2.11)	28.729	6
Elektrika (3.2.12.1)	10.000	2
Voda (3.2.12.2)	3.740	1
Zavarovanje (3.2.12.3)	20.490	4
Veterinarske storitve (3.2.12.4)	8.400	2
Nakup krme (3.2.12.5)	10.605	2
Vzdrževanje traktorjev (3.2.12.6)	108.800	23
Vzdrževanje ostale mehanizacije (3.2.12.6)	38.890	8
Amortizacija vse mehanizacije (4.1)	159.060	34
Amortizacija objektov (4.1)	43.380	9
Ostali stroški (3.2.12.7)	30.901	7
Vsi stroški skupaj	462.995	100

V preglednici 29 pa so prikazani najmanjši stroški v petletnem obdobju ob upoštevanju cenika po katalogu stroškov kmetijske in gozdarske mehanizacije ter vrednost objektov po podatkih zavarovalne vsote. Ta prikaz je bolj realen za obravnavane kmetije.

Iz preglednice 28 in 29 je na račun različne interpretacije amortizacije opazna očitna razlika v znesku 160.460 €. Ta razlika od petletnega prihodka od kmetijske dejavnosti v naselju Mali Log v znesku 608.579,63 € predstavlja četrtno vrednosti. Ta podatek na splošno kaže tudi na velik manipulativni prostor pri raznih izračunih, finančnih prikazih ter pri izdelavi poslovnih načrtov, razvojnih programov in projektov.

4.4 GOSPODARNOST KMETIJSKE IN GOZDARSKE DEJAVNOSTI

Preglednica 30: Prikaz vseh prihodkov in odhodkov iz kmetijske dejavnosti - cenik proizvajalcev in trgovcev kmetijske mehanizacije ter vrednost objektov po gradbeni oceni, to je dvakratnik zavarovalne vrednosti objektov (februar 2010)

Prihodki in stroški	Skupni znesek za leta 2004-2008 v €
Vsi prihodki kmetije dejavnosti	608.579
Vsi odhodki kmetije dejavnosti	- 623.455
Razlika	- 14.876

V preglednici 30 so prikazani vsi prihodki iz kmetijske dejavnosti in z njo povezani odhodki, upoštevajoč cene kmetijske mehanizacije pri proizvajalcih in trgovcih ter vrednost objektov po gradbeni oceni, to je dvakratnik zavarovalne vrednosti objektov. V tem primeru je ekonomski rezultat negativnem. V petletnem obdobju so prihodki manjši od odhodkov za 14.876 €.

Preglednica 31: Prikaz vseh prihodkov in odhodkov iz kmetijske dejavnosti - cenik po katalogu stroškov kmetijske in gozdarske mehanizacije ter vrednost objektov po podatkih zavarovalne vsote (Dolenšek, 2008)

Prihodki in stroški	Skupni znesek za leta 2004-2008 v €
Vsi prihodki kmetijske dejavnosti	608.579
Vsi odhodki kmetijske dejavnosti	- 462.995
Razlika	145.584

V preglednici 31 je prikaz istih kazalnikov, upoštevajoč cene kmetijske mehanizacije po katalogu stroškov kmetijske in gozdarske mehanizacije ter vrednost objektov po podatkih zavarovalne vsote. V tem primeru je razlika pozitivna oziroma so v petletnem obdobju prihodki večji od odhodkov za 145.584 €.

Preglednica 32: Prikaz vseh prihodkov in odhodkov iz kmetijske in gozdarske dejavnosti - cenik po katalogu stroškov kmetijske in gozdarske mehanizacije ter vrednost objektov po podatkih zavarovalne vsote (Dolenšek, 2008)

Prihodki in stroški	Skupni znesek za leta 2004-2008 v €
Vsi prihodki kmetijske in gozdarske dejavnosti	892.411
Vsi odhodki kmetijske dejavnosti	- 462.995
Vsi odhodki iz gozdarske dejavnosti	- 50.628
Razlika	378.788

V preglednici 32 so prikazani vsi prihodki iz kmetijske in gozdarske dejavnosti ter vsi odhodki, upoštevajoč cene kmetijske mehanizacije po katalogu stroškov kmetijske in gozdarske mehanizacije ter vrednost objektov po podatkih zavarovalne vsote. Upoštevani so tudi stroški porabljenega materiala in strošek amortizacije v gozdarstvu. Ekonomski rezultat za petletno obdobje izkazuje za 378.788 € več prihodkov kot odhodkov.

V Republiki Sloveniji je določen znesek minimalne plače v višini 589,19 € mesečno (Ur. list RS št. 76/2008). Dohodek za 28 kmetij za obdobje petih let v kmetijski dejavnosti je v znesku 145.584 €, kar predstavlja povprečno na kmetijo na letni ravni 1.039 € dohodka. V primerjavi z uradno določeno minimalno plačo to predstavlja 14 % delež oziroma 0,14 PDM (polne delavne moči). Ob upoštevanju dohodkov iz kmetijske in gozdarske dejavnosti je to 38 % minimalne plače oziroma 0,38 PDM povprečno na kmetijo. Za celotno naselje Mali Log to statistično pomeni 10,64 PDM iz kmetijske in gozdarske dejavnosti.

5 RAZPRAVA IN SKLEPI

5.1 RAZPRAVA

Kmetijstvo v razvitih državah, v katero uvrščamo tudi Slovenijo, predstavlja majhen delež bruto družbenega proizvoda. Število zaposlenih v kmetijstvu je sorazmerno veliko v primerjavi z ustvarjenim BDP in v primerjavi z nizko stopnjo samooskrbe s kmetijskimi pridelki. Slovenija je s 60 % gozda tretja najbolj gozdnata država v Evropski uniji.

S področja kmetijstva in gozdarstva imamo v sodobnem informacijskem času veliko število podatkov, ki so plod dolgoletnega strokovnega dela. Če se povrnemo nekoliko nazaj v zgodovino, lahko ugotovimo, da je v začetku 18. stoletja takratna avstro-ogrška oblast na ozemlju izvajala vzpostavitev katastra. Za takratni čas je bil to velik politični in gospodarski podvig, ki so ga strokovnjaki tistega časa odlično opravili, saj izmere in izračuni na geodetskem in kmetijskem področju v veliki meri veljajo še danes. Namen uveljavljanja franciscejskega katastra je bila določitev zemljiško pravnih razmerij v prostoru in določitev meje med takratnimi uporabniki kmetijskih in gozdnih zemljišč. S tem aktom so takrat določili lastnino ter vzpostavili mehanizme za pobiranje davkov oziroma obdavčitev lastnine. Z vidika današnjega časa je zanimivo prebiranje teh podatkov in primerjava s strokovnimi usmeritvami, ki veljajo sedaj. Ker se uradno stanje katastra v omenjenem obdobju 175 let v bistvu ni spremenilo, lahko zaključimo z dejstvom, da državni sistem za obdavčevanje in vodenje dela kmetijske politike še vedno uporablja uradne katastrske podatke, ki so bliže podatkom iz leta 1833 kot pa današnjemu času. Stanje v naravi leta 2010 pa je bistveno drugačno.

Prebivalstvo slovenskega podeželja se je do konca druge svetovne vojne preživljalo pretežno s kmetijstvom. Po tem obdobju je družbo vodila drugačna politična in ideološka usmeritev. Tej ideologiji je bilo podvrženo tudi kmetijstvo. Cilj izvajanja takratne kmetijske politike je bil pridelati dovolj hrane za vse prebivalce. Orodje za doseganje teh ciljev pa je bila agrarna reforma. Praktično je to pomenilo prerazporeditev obstoječe lastnine oziroma odvzem lastnine od večjih posesti in dodelitev te lastnine v pravico posesti prebivalcem podeželja, kateri so do tedaj imeli malo ali nič lastnine. To je bil tudi

način zagotavljanja samopreskrbe in reševanj socialnega statusa. Na nekaterih območjih je bilo opravljeno poddržavljenje zemlje oziroma skupno upravljanje z imetjem v združenih organizacijskih oblikah. Vse te povojne ideološke spremembe kmetijstva v praksi niso bile preveč uspešne. Ideologi teh sprememb so počasi spoznavali, da je takšno kmetijstvo premalo uspešno in učinkovito ter premalo motivirano za nadaljnji razvoj. Zato so oblastniki v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja dovolili večjo iniciativo v zasebnem kmetijstvu, vendar z omejitvami kot je na primer zemljiški maksimum. V devetdesetih letih prejšnjega stoletja so po petdesetih letih nastopile družbene spremembe oziroma prehod iz socializma v kapitalizem. Tako smo v kratkem času prešli iz obdobja socialistične ideologije zemljiškega maksimuma v kapitalistično ideologijo ekonomskega minimuma. Po dvajsetih letih družbenih sprememb tako kmetijska kot ekonomska stroka ugotavljata, da je bilo v razvoju kmetijstva to obdobje bolj ali manj prepuščeno stihiji. Kmetije na nekaterih bolj ugodnih območjih oziroma tam, kjer so bili vsestranski pogoji za razvoj, so lahko lepo napredovale. Te kmetije so pospeševale in razvijale materialni obseg proizvodov kot sta na primer mleko in meso. Na manj ugodnih kmetijsko marginalnih območjih pa so postale dokaj uspešne tiste kmetije, katere imajo večje kmetijske površine, saj jim to omogoča tudi pridobitev več subvencijskih sredstev zaradi površine. V to slednjo skupino štejemo kmetije, katere na travnatem območju obdelujejo več kot 50 ha. Vse ostale kmetije in območja, kjer ni večjih proizvodnih ali »površinskih« kmetij pa so v stanju stagnacije in z vprašljivim pogledom v prihodnost. Kmetijski svetovalci se na teh območjih s takšnim stanjem dnevno soočamo, vendar za učinkovit razvoj nimamo »primerne orodja«. V teh območjih se pojavlja vedno več »subvencijskih« kmetij, s tem je mišljena praksa, da lastniki zemlje uveljavljajo subvencije, sosednji kmetje pa na teh površinah opravljajo fizično kmetijsko dejavnost oziroma rejo živali. Takšno stanje postavlja razvoj kmetijstva v teh območjih v pat položaj, kar pa vodi v demotiviranost in opuščanje kmetovanja.

Po svojih izkušnjah strokovnih potovanj po Evropi sem tudi osebno spoznal kar nekaj držav z različnimi ureditvami kmetijstva. Države zahodne Evrope, kot so Avstrija, Italija, Nemčija, Francija, Španija, Danska, Irska so svoje kmetijstvo razvijale v kontinuiteti. To pomeni, da se je skozi stoletja kmetijstvo razvijalo v razvijajoči se kapitalistični družbeni ureditvi. Skozi čas se je kmetijstvo prilagajalo danim pogojem, v močnejših kmetijskih

družbah pa je celo kmetijstvo samo narekovalo pogoje za svoj razvoj. Tako se je pravzaprav skupna kmetijska politika Evropske unije oblikovala po teh zahodnoevropskih izkušnjah. Druga skupina držav so bivše vzhodno evropske države: Poljska, Madžarska, Slovaška, Češka in Ukrajina. V teh državah je bila prekinjena kontinuiteta kapitalistične družbene ureditve. Kmetijstvo se je v obdobju socialistične ureditve popolnoma transformiralo. Te spremembe so bile tako korenite, da je bilo zasebno kmetijstvo skoraj v celoti izničeno. Po daljšem obdobju je bila pred dvajsetimi leti v teh državah ponovno uvedena kapitalistična družbena ureditev. Iz izkušenj na Češkem, Slovaškem in Ukrajini so te države v prehodu iz socializma v kapitalizem izbrale drugačno pot in niso vračale zemlje v fizični obliki. S takšnim ukrepom so omogočile nov zagon razvoju kmetijstva, ki je tako postalo izrazito učinkovito in konkurenčno celo zahodnoevropskim državam.

Tretja skupina držav, kjer sem spoznaval kmetijstvo, so balkanske države Srbija, Črna gora, Makedonija, Albanija, Kosovo in Grčija. Od velikega dela balkanskih držav smo v nekdanji skupni državi Jugoslaviji imeli tudi del skupne kmetijske politike. V tem območju Evrope je razvoj kmetijstva v drugačnih dimenzijah. Zemljiška politika je bolj prepuščena stihiji in lastni pobudi. Kmetije ali pa bivša transformirana kmetijska podjetja pa so tudi na tem območju lahko uspešna.

Slovenija je kot članica Evropske unije sprejela in tudi izvaja Skupno evropsko kmetijsko politiko. Splošno je znano dejstvo, da so slovenske kmetije po velikosti neprimerljive z zahodnoevropskimi, s katerimi se spogledujemo, še manj pa so primerljive z vzhodnoevropskimi, kjer so boljši naravni pogoji, velikost kmetij in organiziranost pa sta ekonomsko uspešnejši.

5.2 SKLEPI

Ob popisu vseh kmetij v novembru in decembru 2008 so bili zbrani vsi realni podatki o stanju kmetijstva v naselju Mali Log. Te zbrane podatke smo v nalogi dodatno nadgradili z ostalimi podatki, tako da je slika tehnoloških in ekonomskih rezultatov gospodarjenja dokaj popolna. V tem naravnem okolju se dogajata in tudi lahko medsebojno povežeta dve dejavnosti. To je kmetijska dejavnost, ki je v proizvodnem smislu usmerjena le v

govedorejo na travnatem svetu, ter gozdarska dejavnost, katera je v bistvu lahko samostojna dejavnost. Izvajanje kmetijske dejavnosti poteka zelo kompleksno ne glede na cilje kmetijske politike, cilje lokalne skupnosti ali usmeritve posamezne kmetije. Kmetijstvo poleg proizvodne funkcije opravlja tudi nalogo ohranjanja kulturne krajine in nalogo varovanja okolja. Za opravljanje vseh teh nalog pa je potrebna določena tehnološka opremljenost, orodja, večšine in znanje. V nalogi smo torej ugotovili, da je v naselju Mali Log konec leta 2008 naslednje stanje:

1. Od vseh 28 kmetij, katere obdelujejo 237 ha travnikov, 20 kmetij še redi skupno 107 govedi (65 GVŽ). V petih letih se je stalež govedi zmanjšal za 20 %. Obremenitev kmetijskih površin je nizka in znaša okoli 0,30 GVŽ/ha. Poleg osnovne krme, kot je paša, sveža trava ali seno, se uporablja zelo malo močne krme. Prirasti bikov so v povprečju 740 g/dan, kar je normalno na travnatem svetu, v tehnološkem smislu pa izkazuje ekstenzivnost reje.
2. Objekti na kmetijah so stari v povprečju 29 let, njihova pričakovana življenjska doba pa je 50 let. Sedaj so hlevi še v mejah ustreznosti, prihodnost pa je v tem pogledu vprašljiva. Zavarovana vrednost vseh objektov je 433.800 €. Po oceni gradbene stroke so objekti vredni do dvakrat več od zavarovane vrednosti.
3. Na vseh kmetijah je v strojno linijo za spravilo krme vključenih 11 tipov različne mehanizacije, skupno pa je to 224 kosov. Od tega je 46 traktorjev kot osnovno pogonsko sredstvo ter 178 priključkov in orodij. Zaradi majhne letne obrabe je življenjska doba dvakrat večja od normativne, vendar je kljub temu zaradi starosti že 84 % amortizirana. Vrednost vse mehanizacije po katalogu stroškov kmetijske in gozdarske mehanizacije iz leta 2008 znaša 771.220 €. V primeru ovrednotenja po nabavni vrednosti v februarju 2010 pa vrednost vse mehanizacije znaša 1.184.398 €. Največja stroškovna obremenitev kmetijske dejavnosti je prav kmetijska mehanizacija, saj od celotnih stroškov skupaj s kmetijskimi objekti predstavlja 58 do 64 %.
4. Glavni vir prihodka na kmetijah so proračunska plačila. V petletnem obdobju so bila izplačana v višini 368.574 €. Celotna vrednost materialne proizvodnje na kmetijah je v tem obdobju znašala le 204.005 €, kar predstavlja 39 %, prihodkov iz kmetijske dejavnosti.
5. Gozdarstvo v tem prostoru lahko pojmuje kot povsem ločeno dejavnost, ki se lahko samostojno odvija brez povezanosti s kmetijsko dejavnostjo. Kmetije so opremljene s

potrebno gozdarsko mehanizacijo in po oceni Zavoda za gozdove v 90 % same opravljajo posek in spravilo lesa. V petletnem obdobju je bilo posekano, prodano in porabljeno skupno 4.219 m³ lesa, prihodek iz gozdarstva pa smo ocenili na 220.832 €. V praksi se izvajajo usluge poseka in spravila lesa po 12 € na m³. V primeru, da bi vse gozdarske usluge opravljali zunanji izvajalci, bi to predstavljalo strošek 50.628 €, za kmetije pa bi ostal neto dohodek v višini 170.204 €. Po izkušnjah izvajalcev lahko posek in spravilo lesa v petletni količini 4.219 m³ opravita dva profesionalna gozdarja z enim traktorjem in štirimi motornimi žagami v približno enem letu, oziroma enoletno količino v treh do štirih mesecih. Iz tega sledi, da ni nujno potrebno, da kmetije same opravljajo to dejavnost, pa vendar je gozdarska dejavnost na kmetiji absolutno dobičkonosna.

6. Ob upoštevanju najbolj ugodnih izhodiščnih podatkov, to je vrednost kmetijskih objektov v višini 433.800 €, vrednosti vse kmetijske mehanizacije v višini 771.200 €, dvakratni življenjski dobi te mehanizacije ter ob vseh ostalih realno ugotovljenih stroških in upoštevanju proračunskih plačil v višini 368.574 €, je ekonomski rezultat kmetijske dejavnosti pozitiven in znaša 145.584 €. Rezultat se nanaša na obdobje petih let brez obračuna stroškov delovne sile. Ob tem ekonomskem rezultatu za 28 kmetij na posamezno kmetijo pride 1.039 € letnega plačila za delo. Letni zaslužek 1.039 € za delo v gospodarstvu pri 220 delovnih dneh predstavlja 4,77 € na dan, za delo v kmetijstvu pa za 365 dni predstavlja 2,84 € na dan. Če temu prištejemo še ekonomske učinke iz gozdarstva, se povprečni rezultati precej izboljšajo (za 2,6 krat), a so še vedno slabi.
7. V smislu racionalne in bolj optimalne izrabe kmetijskega in gozdnega prostora ob danih naravnih pogojih bi ta kmetijski in gozdni prostor lahko prinašal družbeno bolj sprejemljive rezultate. Ob sedanjih rezultatih kmetijske in gozdarske dejavnosti za celotno naselje Mali Log to pomeni zaposlitev za 10,64 PDM v pogojih minimalne določene plače. Za boljši dohodkovni položaj lahko upoštevamo dvakratnik minimalne plače (1.178 € mesečno), to pa bi pomenilo le 5 delovnih mest. Ker še aktivne kmetije obdelujejo 237 ha kmetijskih površin in 211 ha gozda, bi to po grobi oceni pomenilo okrog 50 ha kmetijskih in 40 ha gozdnih površin oziroma 90 ha kmetijo za eno PDM. Dohodek delovnega mesta pa bi tudi v tem primeru skoraj v celoti izhajal iz proračunskih plačil.

8. Za takšna in podobna kmetijska območja je ključna ugotovitev, da je za nadaljnji razvoj kmetijstva (in gozdarstva) glavna ovira prevelika parcelna razdrobljenost, preveč lastnikov in solastnikov kmetijskih zemljišč ter preveč nosilcev kmetijske dejavnosti.

6 POVZETEK

V naselju Mali Log je kmetovanje še močno povezano s tradicijo in preteklostjo. Še pred nekaj desetletji je kmetovanje pomenilo proizvodno in gospodarsko dejavnost, od katere so kmetije pridobivale svoj dohodek. Z razvojem gospodarske in storitvene dejavnosti je kmetijstvo zgubljalo svoj relativni delež v bruto družbenem proizvodu. Glede na to, da v takšnih marginalnih območjih delež proračunskih plačil znaša dve tretjini prihodka, ima kmetijstvo sedaj drugačno funkcijo in pomen.

V letu 2004 je bilo v naselju 27 kmetij, ki so redile govedo, leta 2008 je govedo redilo še 20 kmetij. Na vseh sedmih kmetijah, ki so prenehale z rejo goved, je bil vzrok ostarelost ali onemoglost nosilcev kmetij. Ta negativni trend opuščanja reje goved se kaže tudi na nekaterih drugih kmetijah. Po drugi strani kmetije, ki še redijo goved, ne povečujejo števila živali in tudi v obdelavo ne prevzemajo površin od kmetij, ki so opustile rejo goved. Tako se povečuje število površin, ki niso vezane na rejo živali. Takšen trend kaže na prihajajoče probleme v smislu presežka ponudbe sena in pomanjkanje živali, katere bi to krmo konzumirale. Od obstoječih kmetij tudi nobena ni pripravljena prevzemati novih površin v obdelavo in nobena ne namerava povečati števila živali.

Zaradi veliko ročnega dela in uporabe vprežne živali še pred tridesetimi leti razdrobljenost posesti ni bila ovira za opravljanje kmetijske dejavnosti. Takšno stanje je bilo sprejemljivo tudi po opremljanju kmetij s traktorji in kmetijsko mehanizacijo. Veliko število lastnikov kmetijskih zemljišč in velika razdrobljenost posesti pa dandanes ne zagotavljata več prave prihodnosti kmetijstva.

Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2004 do 2006 in tudi sedanji za obdobje 2007 - 2013 ter vsa obstoječa zakonodaja, vezana na kmetijstvo, temu območju ne nudita prave razvojne perspektive. Vsa obstoječa zakonska in finančna orodja so navkljub visokemu deležu proračunskih plačil v skupnih prihodkih kmetij na tem območju za nov razvojni zagon praktično neuporabna. Osnovni problem je odsotnost učinkovite zemljiške politike in pretirani zaščitniški odnos do lastnine, ki je zaščitena tako daleč, da že povzroča škodo družbi kot celoti, od tega pa tudi lastni nimajo posebnih koristi. Takšno stanje kaže, da bo morala politika v bodoče sprejemati in uveljavljati smeje razvojne odločitve v splošnem družbenem konsenzu.

7 VIRI

- Brazilija – kmetijska velesila. 2008. Kmetovalec, 76, 10: 4-5 (po Top agrar, 10/08)
- Chomsky N. 2005. Profit pred ljudmi. Ljubljana, Založba Sanje: 188 str.
- Debeljak J. 2006a. Korak ali dva nazaj. Kmečki glas, 63, 48: 7
- Debeljak J. 2006b. 2200 hektarjev v najemu od 1000 lastnikov. Kmečki glas, 63, 49: 7
- Debeljak J. 2006c. Denar lahko porabiš tudi za kmetovanje. Kmečki glas, 63, 50: 7
- Debeljak J. 2007. Plenkača pesmi poje. Ponatis knjige iz leta 1972. Loški Potok, Mant: 169 str.
- Debeljak J. 2008a. Zelena umirjena dežela. Kmečki glas, 65, 28: 7
- Debeljak J. 2008b. Turizem brez dragih standardov. Kmečki glas, 65, 29: 7
- Debeljak J. 2009a. Tovorijo z osli, zidajo gradove in vozijo mercedese. Kmečki glas, 66, 35: 7
- Debeljak J. 2009b. Albanski kmetje še nepopisan list. Kmečki glas, 66, 36: 8
- Debeljak J. 2009c. Kmetija Rramili 04 po evropskih standardih. Kmečki glas, 66, 37: 7
- Debeljak J. 2009d. Mlekarstvo na poti razvoja. Kmečki glas, 66, 38: 7
- Debeljak J. 2010. Utrip življenja v Makedoniji. Odmevi, marec–april 2010: 26-27
- Debeljak J., Podgoršek P. 2006. Postanek na Slovaškem. Kmečki glas, 63, 46: 7
- Dolenšek M. 2008. Katalog stroškov kmetijske in gozdarske mehanizacije 2008. Slovenj Gradec, Kmetijska založba: 8 str.
- Dyson J. 2007. Bogata žetev brez državne miloščine. Reader's Digest Slovenija, november 2007: 94-101
- Podgoršek P. 2006. Iz planskega v tržno gospodarstvo. Kmečki glas, 63, 47: 7
- Posek, spravilo in prodaja lesa v obdobju 2004 do 2008. 2008. Zavod za gozdove RS, OE Kočevje, KE Travná gora (osebni vir, 5. dec. 2008)
- Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007-2013. 2008. Ljubljana, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano RS: 321 str.

Ruprecht J. 1995. Pedološko poročilo o lastnostih zemljišč na agromelioracijskem območju Mali Log. V: Projekt za izvedbo Agromelioracija Retje – 1. del Mali Log, Loški Potok, Občina Loški Potok: 1-10

Šifrer-Bulovec M. 1996. Loški Potok v luči franciscejskega katastra in cenilnega operata ter matičnih knjig (od 1801 do 1840). Etnolog, 6, 57: 197-216

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorju dr. Stanetu Kavčiču za usmerjanje pri izdelavi diplomske naloge.

Zahvaljujem se delodajalcu KGZS - Zavodu Ljubljana za pomoč pri študiju.

Zahvaljujem se svojim vaščanom za sodelovanje pri zbiranju podatkov za izdelavo diplomske naloge.

Posebna zahvala moji družini za potrpežljivo spodbujanje v času študija in izdelavi diplomske naloge in zahvala moji življenjski poti, da sem diplomiral kot dedek vnuka Jaka.